

RAZORI

LIST ZA ODRASLO MLADINO

7

Naslovna slika :

Domladno prebuženje

1936 - 1937

VELIČASTEN POGLED NA TRIGLAVSKO POGORJE

*V nižavah se nam rajška
pomlad približuje polna
cvetoče opojnosti. — Višje
ležeče kraje pa pokriva
sneg in nudi idealno smu-
ko tja do meseca maja.*

HOTEL - PENSION Pokljuka

VSEBINA

Danica Gruden: Razori 193. — Ivan Matičič: Pastir Jože 194. — Ing. Lupša Ferdo: V prašumah na Malajskem polotoku 198. — Albin Zavrl: Jurij Crnojevič, zadnji knez srednjeveške Črne gore 200. — Jože Župančič: Na Gorjušah, kjer je vodnik duše pasel 203. — Janko Sicherl: Vremenska poročila 207. — Janko Baukart: Kakšen bo konec zemlje? 208. — Dr. Fr. Mišič: Ob Muri 212. — Jos. Brinar: Pavliha in njegove pustolovščine 214. — Karl Hartl: — D. H.: Kako sladimo življenje 216. — Trpljenje kitajskega kmeta 221. — DROBIŽ: Zakaj se središče Beograda imenuje Terazije? 223; Vzbuna v mravljišču 224.

IZ UREDNIŠTVA

Za letalka je prejelo uredništvo mnogo rešitev, ki so pa le deloma pravilne, ker niste navedli tudi ozemlja, preko katerega je letalec letel. Poslali ste le kraje. Prav so rešili: Klančnik Oskar, Dretnik Milan, Vatovec Anton, Vidali Viljem, Matko Ivan, Vilar Milodar, Kesic Vikica, Mikuš Demetrij, Bombek Marica, Narat Katica.

Jekleni mostovi kot slika
na poštah znamkah.

Na 2. Internacionalnem kongresu za gradnje mostov v Berlinu in Münchnu so bili predloženi razni načrti o gradnji mostov iz jekla. Največ gradijo teh mostov v Južni in Srednji Ameriki, Avstraliji, Afriki in Nemčiji. Omeniti moramo, da je v San Franciscu most dolg 7 km. Te poštne znamke (le mali del) nam kažejo, kako močno napreduje tehnika v gradnji mostov.

Slike poštah znamk glej na III. strani ovitka.

BOHINJ

POMLAD NA BOHINJSKEM JEZERU.

RAZORI

LIST ZA ODRASLO MLADINO
V. LETNIK 1936 - 1937

DANICA GRUDEN :

RAZORI

*Zima odhaja, pošumevajo bori,
šepečejo breze kraj potov in lok.
Pod snegom še snivajo mrzli razori,
željni pomladi in žuljevih rok.*

*Tudi v življenju so naši razori.
Vsi radi bi dela v sreči in petju —
toda živimo v takem stoletju,
ko največ veljajo še stari nazori.*

*Pustite! — Mi gremo za svojimi vzori,
ko čas se pomika k zeleni pomladi!
Zmrzli leže še v polju razori,
novih moči nabiramo mladi.*

IVAN MATIČIČ :

PASTIR JOŽE

To poletje sem bil pa na Gorenjskem. In sicer tam gori nad Tržičem, na planini Korošci. Gori je planinski stan in planinska paša, gori je zdravje in višinsko sonce. To pa ni prav za prav nič posebnega, vsaka planina ima kako mikavnost; samo zdravje in sonce in paša, nu, spričo tega ni vredno govoriti. Prav zares, nič posebnega ni gori, ali nekaj ima Korošca, kar nima vsaka planina: pastir Jože je gori in pa koroška meja — in to dvojce daje Korošci posebno obeležje. Pastir Jože je pač pastir, ne more biti torej nikaka mikavnost, pa je vendar nekaj na njem, kar daje človeku misliti. Navadno si mislimo pastirja beteznega možica s poklofutano gebo na glavi, v zašpehutih capah s strganimi rokavi in kolena in pošvedranimi škornji, v obraz izgleda liki gorila in je skratka čisto divji mož. Edina pipica v ustih ga še izdaja za privrženca človeške družbe. Kaj, ko pa nikoli ne utegne med kulturne ljudi. Potem poznamo mlade pastirce, nadebudne dečake, ki so zapustili ta mikavni dolinski svet pa se posvetili višini in čredi. In z leti postanejo ti dečaki sinovi gorâ, izneverijo se nižavju in vsemu njegovemu hrupu pa osamotarijo liki divji kozli na planinah.

Pastir Jože pa ni star, a ne more se trditi, da je baš mlad. Je torej srednjih let in samec, se razume, kakor vsak pastir. Ni torej betezen in niti najmanje pohabljen, ampak vitek, visokorasel dečko. Nosi močne gojzerje in pa volnen jopič ter je navadno razoglav in mladeniški. V varstvu in paši ima 96 glav govedi, 26 drobnice pa 3 konje. Je to precejšnja družina in treba bi bilo voditi seznam, da se kak rep kam ne zaonegavi, ali pa bi bilo potrebno vsaj par poganjičev, ki bi pomagali brzdati to veliko čredo. Saj je vse polno opasnosti: prepadi so, previsi in prodi in pa državna meja, ki velja tudi za živino. Pastir Jože pa nima nobenega poganjiča in tudi ne seznama. Vso čredo ima v glavi, vsak rep pozna, ne le od blizu, temveč celo na veliko daljavo. In to pač ni tako enostavno, če pomislimo na vso to pestro združbo volov, bikov, juncev, krav in junic. Pri drobnici je pa stvar le bolj težavna, kajti kdo naj razloči kranjskega ovna od koroškega, kdo koroško ovco od kranjšče? In tu je Jože kaj pametno ukrenil, ko je vso svojo drobnico zaznamoval z oljnato barvo. Dve ovci je bil enkrat izgubil. Vse je bil pretaknil, toda brez sledu. Zdelo se mu je pa le čudno, kajti tatov ni na Korošci, volkov tudi ne, gamzi pa ovac ne jedo. Za jeseni, ko je že odšlo blago s planin, se je Jože odpravil čez mejo. Ni mu dalo miru. In tam je hodil od vasi do vasi, od staje do staje, — pa ju je končno res našel. V neki staji sta bili pomešani med koroško drobnico. Tisti kmet je pač vedel, da sta obe zaznamovani beketači kranjšči, zato jima ni nič hudega storil, temveč samo čakal, da pride kdo ponje. Jože ju je seveda takoj spoznal in se dobremu kmetu zahvalil.

Višinsko sonce sije na Korošci, letos so pa bile tudi megle, ki so se vlačile včasih po cele dneve prek Velč vrha, Košute in Babe. Pod noč so pa zavijali vetrovi, da, celo burja je butala ob planšarski stan. In tedaj je prihajala čreda in oprezovala okrog koč. Staja je bila zares velika, lahko bi zgnetel vanjo pol črede, ali Jože tega ni hotel. Vse ali nič, je menil Jože, kajti če jih

spravi noter samo pol, bodo druge žalostne ali pa se bodo skujale. Zato naj ostanejo zunaj vse, da se bolj utrdijo. Samo mlečnice je spustil noter in pa kako brhko junico, ki je napravila spričo svoje brhkosti v čredi zdražbo in so se bili iz gole ljubosumnje pobodli med sabo voli in biki. Jo, kako so razsajali okrog staje. Naša Polonca in Janezek sta se zunaj igrala s telički pa sta jo ucvrla v kočo pred hudo uro teh zaljubljenih rogačev. Si morete misliti, taka gneča okrog in okrog, in vse je tiščalo noter. Vse vrste zvonci in mukanje, udarci rogov, teptanje pa beketaanje. Prek vsega tega pa zagon vetra in piš burje. Kakor na kljub vsemu temu pa gre naša Pavla in povabi drobnico noter. Da, zares, v kuhinjo je povabila vso čredo kožuharic. Nič lažjega kot to. Samo eni je rekla: »Na, meka, soli!« Pa še ne preveč naglas, toda zadostvovalo je. Takoj jo je udrila k nji — in za njo vse druge. Pavla je zbežala noter, toda nič ni pomagalo, vrat ni utegnila več zapreti za sabo, beketače so ji bile že za petami, v kuhinjo so udrle, vsa drobnica se je usula noter. Križana gora! Nekaj takega še nikoli! Tetka Ivanka je pravkar kuhala žgance, pa je pričela mahati s kuhovnico in ni vedela, kako naj odžene vsiljive goste: naj jim natrosi žgancev ali jih polije z vrelim mlekom. Janezek in Polonca sta jo ucvrla na mizo, Mojca je zbežala gor po stopnicah, Fani se je nekaj časa z njimi pehala, potem pa zbežala v klet. Slednjič se je Pavla le prerila do solnice — in tedaj so jo beketače kar nosile po kuhinji, njo in solnico, dokler se ji ni posrečilo izriniti se ven — in nekatere so odšle za soljo.

Kje je pa Jože ostal? Njegova čreda naskakuje kočo in stajo, njega pa ni od nikoder. Oh, revež, globoko doli se peha za konji po kotanji in hosti. S konji je križ, nimajo obstanka na planini, in skoraj sleherni večer jo ucvrejo dol, in mnogo truda ti dajo, da jih spraviš zopet na planino. Ves izčrpan ti pride Jože, ko je že trdna noč. Naporna služba je to, kaj si mislite, od jutranjega svita pa do trde noči — in ves čas delati: z nogami, rokami in glavo. Zdaj je vzlet golido in šel molst. Mi smo že povečerjali, le na Jožeta so še čakali žganci.

Dva graničarja in en koroški kmet so sedeli med nami. Slednji je čakal na Jožeta, da ga nekaj pobara; z enim graničarjem je vlekel špano Janez, z drugim sem se pa zapletel v pogovor jaz. Bil je junačen dečko, z juga doma, in videti zelo vnet, naravnost navdušen graničar. Razvnmal se je zaradi tihotapcev, ki tihotapijo tisti preklicani saharin in prizadevajo graničarjem toliko preglavic. Kaj bi dal, da bi mogel vsaj enega teh tičev enkrat ujeti. Kaj neki bi napravil z njim, sem ga vprašal. Kaj, najprvo bi ga premlatil, potem pa hajdi dol na stražnico, je rekel in kar strele so mu švigale iz oči. Korošec ga je kar s strahom opazoval in jaz sem sprva mislil, da ima tudi ta kake take grehe v nahrbtniku, toda kakor sem se prepričal, je bil mož v tem oziru čisto nedolžen, on in njegov prazni nahrbtnik. In je tudi graničar sam rekel, da tistih sploh planšarski stan ne vidi, kajti imajo čisto svoja pota, katerih nihče ne izsledi.

Potem je prišel Jože s polno golido težkega mleka in koroški rojak ga je pobaral, ako bi se dobilo kaj moke in špeha. Jože mu je ponudil žgancev in mleka, drugega nima. Morda ne mara dati spričo graničarja? Na, najle dá, meni graničar, koroškim rojakom je treba pomagati, težko živijo, nimajo kruha ne zabele, naša država pa ima tega v preobilju. In smo preskrbeli nekaj brašna, da ne bo šel praznih rok, morda ima dve uri do doma ali še več, in družina ga težko pričakuje.

Korošec je zavezal svoj punkelj, graničarja sta se odpravila na nočno službo, na mejo. Rojaku smo voščili srečno pot, graničarjema pa uspeha pri

saharinu. Potem smo se spravili spat. Ob rahlem pritrkavanju zvoncev smo sladko zasnavali.

Ko je zjutraj pokukalo sonce izza Košute, je bilo vse mirno okrog koče. Čreda je bila odšla že ob svitu in z reber in višin so se glasili zvonci v rano jutro. Vzel sem palico in jo mahnil za čredo, ko je bilo tako divno jutro. Gori pod Babo sem našel pastirja. Z veliko vnemo je gledal po blagu, oziral se po rebri in na vse strani in je bil kar suh od samih brig in naporov. — »Tri manjkajo,« je rekel zaskrbljen. Tri? Kako more to vedeti, sem se čudil. Toliko grmičevja, hoste pa kotanj, vsepovsod je razgubljena velika čreda, kdo naj vse repe izsledi in prešteje! — »Samo oko vržem enkrat sem, enkrat tja — pa imam na dlani vse,« je rekel pastir samozavestno. Tri manjkajo torej, ali ne samo tri po številu, on ve celo katere tri, čigave tri izmed 96 glav. Čudovito oko ima ta Jože. Okrenil se je in stopala sva proti Gruntu. Bil je redkobeseden in venomer se je oziral po kotanjah. — »Aha, dve že imam,« se je nasmehnil in pokazal s palico v neko kotanjo. — »Manjka torej še ena?« sem pripomnil. — »Ja, tista in tista junica, koklja jo brcni, zaprl jo bom v hlev, ko jo najdem,« se je jezil. Medtem sva prišla na Grunt. Tu je meja. Jaz sem se zagledal na koroško stran. »Gotovo je krenila na to plat,« sem rekel. — »Ne, meje ne prestopi noben parkelj,« je otresel pastir, kmalu za tem pa zamahnil s palico: »Jo že imam potepuško! Za junci se potepa!« Kar udril se je po strmini in izginil nekam v globel.

Z Grunta sem krenil navzgor proti Babi po grebenu in stopal točno po meji. Razen Jožetove črede ni bilo žive duše nikjer. Venomer sem se oziral na ono stran. Tihi so ždeli koroški gozdovi, tako neizmerni in sami. Tu in tam je ždela za gozdom krotka vasica, tam čredica v rebri, zopet rovt, čez in čez pa samo lesovje, neizmerno in bujno. In vse tako čudovito tihotno in mirno, kakor bi mrlo... Tam daleč za gorami je nekaj blestelo v soncu: Vrb-sko jezero. In tam v daljni ravani so bili vidni megleni obrisi Celovca.

Pod vrhom Babe sem se vsedel, ker sem uzrl naše, ki so se kobacali v strmino. Pred njimi se je spenjala Mojca, prav kot turist, nji za petami se je lovila Polonca, priskakovala kakor samo živo seme. Tudi Janezek bi rad malo poskočil, a žal mu ne gre tako kot doli okrog koče; noge ga tako čudno drže, da se kar po vseh štirih plazí, tudi smejati se ne upa, samo cmeri se in trdovratno tišči glavo v tla, da bi kam ne padla. Nevarnosti pa ni, kajti nanj budno pazi tetka Ivanka, ki sopiha zadaj vsa razvneta in navdušena za težko turo. Vendar za vse slučaje stopa tik za njo in jo tu in tam malo poprime njena utrjena turistka Fani. Pavla je pa ostala pri domu, po vsej priliki so jo hile beketače sinoči nekoliko izdelale. Povzpeli smo se nato prav na vrh Babe pa občudovali gori ta divni božji svet, ki je tako mikav, lep tu, še lepši tam. Ena mati, eno srce, pa je presekano na dvoje...

Naslednji dan smo šli na sedlo. Tu smo našli pastirja, ki je klical v dolino: »Ná, meka, solí, solí!« Gledali smo, kaj neki kliče, pa smo uzrli tik pod stenami Velč vrha trop drobnice. Nepremično je ždela na mali zelenici nad prodom in ko je zaslišala pastirjev klic, je zameketala kakor bi plakali otroci, ki so zašli in ne morejo nazaj. Pogledali smo bolj natanko in opazili na drugi zelenici poleg drobnice divje koze, ki so se sicer pasle, a vsak hip plaho dvigale glave. Bilo jih je sedem. Tu na sedlu je pa bila še ena čreda drobnice. Čigava je neki ta? Ta je pa koroška, nam je pojasnil pastir. Drobnica meje ne pozna in je noče poznati, brez vse skrbi jo prekorači, kadar se ji zljubi, naša tja, ona sem, za to se pač nihče ne zmeni. Goved je v tem oziru bolj lojalna. Tu jih leži dolga vrsta natanko na meji; skoro vsi so obrnjeni na to

stran in mirno prežvekujejo, le nekaj volov in juncev je obrnjenih v ono stran, ti zvesti na mrtvi straži.

Dekleta so se vzpela na plezalno turo Velikega vrha. Fani je plezala naprej, tetka pa obirala kline zadaj, če bi kateri izpodletelo. Polonca, Janezek in jaz smo pa legli k živinici. Teda je v stenah Babe nekaj zabobnelo. Vsi smo se ozrli, živina in mi, in smo opazili visoko gori nad stenami tri turiste, ki so se nagibali nizdol v prepade. In ko smo jih nekaj časa opazovali, nas je pričel oblivati mrzel pot. Ni bila to plezalna tura, ampak divje tavanje nad previsi in prepadi, skratka: igračkanje z življenjem. Brez vrvi, brez oprijemov so skakali s police na polico, stoje se nagibali prek skal in nemirni vihrali po strahotnih stenah. Slednjič se je eden ugreznil v kamin, dva sta krenila v položnejšo steno pa skakala po skalovju nizdol liki divja kozla, da se je krhalo kamenje in strahotno bobnelo. Tisti v kaminu se je pa končno ujel. Ni mogel ne naprej ne nazaj, pa je pričel klicati ona dva, ki sta bila medtem že spodaj. Vlekel sem klice na uho in spoznal naše koroško narečje. Posvetovali so se nekaj časa, potem jo je pa oni ubral zopet kvišku, krenil na drugo stran in bil naenkrat spodaj. Prišli so in prisedli k nam. Bili so mladi, brhki dečaki. Polonca je enega spoznala, pred tednom jo je bil nosil nekje po skalah. Najprej sem si ogledal njihove gojzerje, bili so temeljito nakovani. Potem sem jim rekel z očitkom, da jih je vendar škoda, saj se igrajo z življenjem! — »Ah, kaj tisto!« so se zasmejali. Brez posla so, doma od Borovelj, in ker nimajo dela, se sprehajajo po stenah, to je edini njih posel.

V soboto pod noč je pa postajalo že bolj živahno na Korošci. Prihajali so kmetje, gospodarji planinske črede, in vsakdo je hotel videti svoje blago, kako izgleda in če je že kaj zredilo v tem času. Jože je moral tiste rogače zganjati skupaj in kmetje so ogledovali svoje živinčce z nemalim dopadanjem, ga hvalili in zelo važno modrovali. Ko se je stemnilo, so se znesli noter ti možaki, razvezali svoje punklje — in pričela se je vesela gostija. Gnjat, klobase, žganjica pa polna koča pristnih gorenjskih šaljivk. V sredi med gruntarji je pa moral biti Jože in je komaj utegnil pomolzti. Potem so pa prišli še turisti: par ljubljanskih srajc, pa nekaj celovških Nemecev; in koča je bila natrpana. Med rezko nemško besedo so vpadale gorenjske žgečkovke pa ljubljanske zbadljivke, a čez in čez smeh in židana volja. Pastir Jože jih je pričel končno drezati, naj bi šli spat, češ da mora imeti blago mir in počivati, ker mora zgodaj vstati. Ne, niso prišli spat na planino, temveč zato, da se razvedrijo.

V nedeljo nato je pa izgledala Koroška kar praznično. Prvi zjutraj so prišli nosači, ki so prinesli provijanta, menda kar za teden nazaj pa za teden naprej. Glavni med njimi je bil Blaž, čisto suhoten, drobčen fant, nahrbtnik pa založen, da bi imelo deset salonskih turistov z njim dovolj opravka. Dalje zopet kmetje, kmetice in dekleta k blagu na obisk, med njimi celo sam župan, tako da si je Jože visoko vihal brke, goved pa ponosno dvigala glave. Prišli so tudi znani turisti Oven, Tekavc in Lazar, pa odložili svoje težke nahrbtnike. Od druge plati so pa prišli v goste zamejni rojaki v prazničnih zelenih gvantih, na vse to pa še nekaj muzikantov.

Všutil sem se med zamejne rojake, ki so si polnili prazne nahrbtnike in bili ginjeni skoro do solz. — »Al pa dro žinjate, bo pa tkaj Koroška naša?« so me pobarali. — »Brez skrbi. Pravkar se pripravljamo na pohod proti Celovcu,« sem bleknil. Kar obstali so. Ako bi ne bila zraven dva graničarja, bi mi gotovo rekli, da se šalim. — »Pa to je istina.« — Prijazno besedo pa punkelj brašna zvestim rojakom.

Potem smo jo mahnili neki dan na Ljubelj. Kar po mejnem grebenu smo jezdili in ni bila kaj posebno enostavna ta tura, tu in tam celo kočljiva. Ljubelj je pa ves trud poplačal. Najprej smo obiskali nemško gostilno, privoščili si smrekovca, piva pa kislega kruha. Bile so tu zastopane vse branže oborožene sile, no, pa nas ni nihče vprašal za potne liste, nasprotno, bili so zelo vljudni in prijazni, celo po slovensko so nas pozdravili. Potem smo krenili preko rampe. Tu je pa stal naš graničar, samcat in sam sredi ceste. Sinoči je bil na straži pod Babo, zdaj vzdržuje naporno mejno službo. Mimogrede smo pokramljali z njim, potem nas je povabila tetka na liter cvička v gostilno. In je kar curljalo od miz, Kranjci so pili cviček, koroški Nemci pa štajerca.

Ko smo se vračali, smo našli pod Babo Jožeta. Ves žalosten se je sklanjal nad ovco, ki je ležala mrtva pod skalo. Kaj se je zgodilo? Skala se je utrgala in jo ubila. Koroški rojak jo je našel. Tu stoji poleg in jo žalosten gleda. Pastir jo zdajci zadene na rame in jo nese nizdol. Čreda drobnice gre za njim in tako milo mekeče.

ING. LUPŠA FERDO:

V PRAŠUMAH NA MALAJ. POLOTOKU

9. V PRAŠUMI NAPREJ.

Zelene krošnje drevesnih velikanov so zažarele v plamtečih žarkih jutranjega sonca. Moje oči so se pasle na velikih svetlo in temnozelenih valovih rastlinskega plašča zemlje, na tem neskončnem, oduševljenem viru moje velike življenjske radosti.

Vse je bilo v redu, nosači niso kazali nobenega odpora več, ko smo v smeri proti jugu sledili izhojeni, močno vijugasti poti pobeglih Semengov.

Kmalu pa smo zgubili sled. Tem prašumskim ljudem je vedno težko slediti, posebno če vodnik ni iz njihovega plemena. Le neznatna so znamenja njihovih pohodov. V gotovi smeri strta ali upognjena veja, malo nasekana ali odtrgana skorja, ali slučajno od časa do časa v gotovi smeri na zemljo vržena veja je kažipot teh bitij prirode do sosednjega naselja. Ako Semeng hoče prikrivati kraj svojega naselja, tedaj pa sploh ne pušča nobenih znamenj. Saj pozna vsa skrivališča divje prirode, v kateri živi. Celo Malajec, ki je vendar danes urojenec te zemlje, je navadno v zasledovanju teh sinov prirode tako brezuspešen kakor Kinež, Siamec ali Evropejec.

S pomočjo kompasa smo polagoma prodirali vedno globlje proti jugu.

Ozemlje, po katerem smo potovali, je bilo valovito, enkrat se je dvigalo, potem zopet padalo, tu in tam je bilo tudi skalovito.

Divje slike! Velikanske praproti, rotang, pandanus-goščava, ponosno se

Cvet orhideje.

dvigajoči velikani drevja, prepreženi z lijanami! Povsod čudna tišina! Noben list, nobena vejica se ni gibala, le naši koraki in prodiranje skozi goščavo se je slišalo po divji okolici. Tu in tam je že trohnelo rastlinstvo pokrivalo gozdno humus-zemljo, ozračje je bilo napolnjeno z opojnim vonjem, ki je povzročal glavobol in nekak bolesten pritisk v prsih.

Dve leti pred menoj je v teh krajih moj angleški prijatelj iz Bangkoka, raziskovalec Mac Lindsay, iskal ležišča cinove in volframove rude in je tudi našel. Vendar neka strast po še večjih najdbah ga je gnala nekam še globlje v osrčje malajskega pogorja. Nalezl je hudomušno malarijo. Zmanjkal mu je kinin, edino obrambno sredstvo proti tej bolezni. Ko je sredi džungle težko bolan ležal v svojem šotoru, so ga kuliji skrivaj zapustili. Mac Lindsay je osamljen in brez pomoči končno podlegel bolezni. Zvesti pes, ki je ostal pri njem do konca, pa je morda postal plen zveri ali je od lakote poginil. Pomožna odprava, ki je po dolgem času iz Bangkoka odšla za njim, je s pomočjo divjakov našla njegovo v mumijo spremenjeno, deloma od roparic obgrizeno truplo. Dnevnik, ki so ga našli, je poročal o njegovih strašnih mukah in trpljenju. Prirodne težnje malajske prašume in džungle so kruto ugonobile človeka, ki je ljubil rajsko lepo in nepokvarjeno divjino in je našel v njej vse lepe in božanstvene ljubezenske utehe.

Na veji visokega drevesa smo zagledali gnezdo velike azijske čebele. Odloživši prtljago, so nosači takoj iz suhljadi naredili veliko bakljo. S to bakljo je potem po lijani splezal najbolj korajžen nosač na drevo. Ko je došel v bližino gnezda, je prižgal bakljo in osmodil na satniku se nahajajoče čebele, ki so bile velikosti našega sršena. Nekaj roja je obletaval satnik, ko ga je mož odščipaval kos za kosom. Ta satnik je bil približno tričetr metra dolg in širok. Roj te azijske čebele, ki je razširjena po vseh prašumah Zadnje Indije, tvori le po en satnik, ki ga pritrdi prosto na kako vejo v krošnji najvišjega drevesa. Nekaj tega medu pomešanega z zdrobljenimi kosi satnika smo v bambusovih cevih vzeli s seboj. One dele satnika z ličinkami in bukami pa so nosači na licu mesta kot izredno slaščico zavžili.

Skoraj po vseh bambusovih šumah pa najdemo tudi zelo razširjeno majhno čebelico velikosti naše muhe. Ta si ustvari na kaki prst debeli bambusovi veji svoj edini satnik v velikosti šolske knjige. Od časa do časa smo v zabavo prinašali take veje z bambusovimi vejami vred v taborišče, kjer so pridni roji gradili svoje satnike naprej in jih napolnili z medom. Ta med je bil boljši kakor tisti, ki so ga dajale velike azijske čebele. Ko je roj svoj satnik dogradil in ga napolnil z medom, se je na njem pričelo gostovanje srčkanih živalic, dokler ni bil satnik prazen, ako jih nismo pravočasno oropali. Izprazen satnik so čebelice vedno zapustile in izginile. Tako početje si razlagamo tako, da je roj s končnim gostovanjem preživel svojo življenjsko dobo. Delavke so potem poginile in se poizgubile, mlada matica pa je odletela, da na drugem mestu vzgoji novi zarod.

Še četrta vrsta čebel živi po vsej Zadnji Indiji. To je sorodnica naše čebele. Roji te pa žive po votlih drevesih in imajo iste lastnosti, kot roji naše domače čebele. Tudi ti roji se zamorejo prenesti in uspešno udomačiti.

Mat, ki je slučajno korakal prvi po džungli, se je ustavil in prisluhnil. Seveda smo njegovemu zgledu sledili vsi, ki smo korakali za njim. Iz gozdnega zatišja sem na desni strani se je slišalo šumenje — žuborenje vode.

Izredna veselost se me je polastila. Z gotovostjo sem računal, da bomo nekje ob tem neznanem potoku našli kako drugo naselje Semangov.

Ob potoku smo nekaj časa počivali in se posvetovali. Zakurili smo, in v

kratkem času je Nai Seng razdelil čaj, ki ga je skuhal. Mat pa je na ražnju pekel rinoceros-ptico, ki jo je Nai Seng ustrelil med potom. Nosači so pojedli še zadnje ostanke čebelnih ličink in bub.

Ob potoku v smeri vodnega toka smo potem le polagoma prodirali naprej. Na obeh straneh je bila sedaj goščava silno zamotana. Lažje smo korakali po strugi potoka do kolen v čisti in hladni vodi, ki se je ob večjem kamenju penila in šumela.

Skozi goščavo nismo videli na nobeno stran. Iz ospredja pa se je slišalo bučanje vode. Še kakih sto korakov skozi to temnozeleno goščavo rastlinskih zaprek, ko se je pred nami mahoma odprlo globoko brezdno z navpično skalnato steno, po kateri je padala voda z vso silo v globino, kjer je udarjala ob skalnata tla in se peneča valila naprej po divje prerasli strugi. Asklepije in lijane pomešane z drugimi zavijalkami so visele nad slapom in segale s svojimi ročicami in zračnimi koreninami na dno brezdna. Iz razpok skalovja so se kaj lepo razvijali razni praproti. Prekrasne orhideje pa so razširjale močan vonj iz svojih metuljčastih, višnjevih, rumenih ali rdeče pegastih cvetov.

Kaj sedaj?

Bilo je treba po lijanah splezati v globino. Ko je prvi bil na dnu brezdna, smo z lijanami spustili prtljago kos za kosom za njim. Potem so sledili drugi tovariši. Zadnji na vrsti sem bil jaz. Prijel sem za visečo lijano, ki se mi je dozdevala dovolj močna. Odmikala se je iz svojega položaja radi moje teže.

Z nogama sem v presledkih iskal pri tem nevarnem plezanju ob skalnati steni oporo. Še morda samo tri metre je manjkalo do tal, ko se je utrgala lijona, padel sem skozi prirodno omrežje zavijačev in korenin v penečo se vodo. Pri tem sem z glavo udaril nekje ob ostro steno pečine, dobil sem brazgotino in kri mi je oblila obraz. Neka čudna duševna in telesna utrujenost se me je nenadoma polotila, tema mi je nastala pred očmi — toda to je bilo le samo trenutno.

(Dalje.)

ALBIN ZAVRL:

JURIJ CRNOJEVIČ, ZADNJI KNEZ SREDNJEVEŠKE ČRNE GORE

b robu anatolske planote, v osrčju turške Male Azije, tam kjer prehajajo puste in žalostne stepe v rodovitnejše bregove, porastle z redkim gozdom, je stal koncem srednjega veka vrhu skalnatega griča trden grad, obdan z močnim obzidjem. Po bližnjih dolinah so se skrivale za gostimi krošnjami dreves majhne vasice, po obširnih ravninah pa so se pasle črede ovac in koz. Po ozkih potih so prihajale in odhajale natovorjene karavane dvogrbih kamel in mezgov, ki so jih spremljali temnopolti gonjači, glasno kričeč. Po vsem je mogel človek sklepati na blagostanje gospodarja tega posestva in gradu.

Kadar so pričele legati na razpaljeno zemljo dolge večerne sence in se je sonce bližalo zatonu, se je prikazal ob tej

strani gradu v oknu obraz starejšega moža z dolgimi, črnimi brki. Trpke, trudne poteze tega bledega lica so pričale, da je bila življenjska pot moža težka in trnjeva. Kaj čudno pa se je odražal srbski kroj njegove obleke od te orijentalске okolice, od teh fantastičnih rjavih postav! Kdo je mož, ki nikakor ne spada v ta okvir? Ali je gospodar — tako bi človek sodil po njegovi ponosni drži — ali je ujetnik? Oboje je: gospodar tega velikega imetja in ujetnik sultana Bajazita II., Jurij Crnojević, zadnji vladar srednjeveške Črne gore.

Sleherni dan ga je bilo videti ob tem oknu. Njegov žalostni pogled je sledil soncu tja daleč na zapad in njegov duh je gledal kršno Črno goro, sinje Jadransko morje, bogate Benetke, kjer žive v siromaštvu in ob milosti ponosne republike njegova žena in petero otrok, ki jih ne bo videl nikdar več. Kdo vodi njih korake v svet, kdo jih uči junaških pesmi, kdo jih uri v sukanju meča? In njegova Črna gora, ponosna, ljubljena! Sedaj gospodari tam turški osvojevalec in njegov ponosni narod mora kloniti pred mogočnim gospodarjem. Škriplje z zobmi in otresa nevajeno breme raz krepkih ramen. Ali jarem je pretežak. Toda ni več daleč čas, ko se bo dvignil, in kri bo tekla po kamenitih soteskah ter pojila žejno zemljo, da bo rodila stoteri sad, sad svobode.

Krvavordeče plameni sonce in polagoma ugasne za gorami. Bledi obraz strmi nepremično še vedno v tisto mesto. Danes kakor vsak dan se mu poraja pred očmi vsa njegova prečudna življenjska pot. Danes in vsak dan. Saj čuti, da bo kmalu ugasnil tudi on sam...

Resnično je bila pot njegovega življenja vsa nemirna, polna ponižanja in razočaranja.

Ko se je vozila njegova nevesta, hči beneškega plemiča Antonija Erica, iz Benetk proti Kotorju, mu je umrl oče Ivan Crnojević. In nesreča mu je bila odslej zvesta spremljevalka.

Prvih 6 let je živel še prilično v miru, ker mu tudi Porta (turška vlada) ni delala nikakih težkoč. Nad vse je ljubil književ-

Grad Jurija Crnojevića.

nost; zato je ustanovil na Cetinju leta 1493. tiskarno, iz katere so izšle z lepimi črkami tiskane prve srbske knjige, vse nabožne vsebine. Ves srbski narod jih je radostno pozdravil in visoko cenil.

Toda doba mirnega življenja je kmalu minila. Turki so že nekaj časa gledali z nezaupanjem njegove tesne zveze z mladim francoskim kraljem Karlom VIII. in s stricem po materi, Konstantinom Arijanitom, ki je bil tedaj mejni grof monferatske mejne grofije (v Severni Italiji ob Padu). Najnevar-

nejši njegov protivnik je bil skadarski sandžak Feriz beg, ki je hotel Crnojevičevo državo pripojiti Turčiji. Sodu pa je izbilo dno, ko ga je še lastni brat Štefan tožil na Porti.

Tedaj je Jurij prejel poziv, da naj se javi v Carigradu ali v roku treh dni zapusti deželo. Zato je z mnogimi Črnogorci zbežal preko Budve v Benetke, kjer je s svojo lepo, visoko postavo ter z zlatom vezeno obleko, narejeno po grškem kroju, zbujal občo pozornost.

Benečani so ga poslali z 200 konjeniki, med katerimi je bil tudi del njegovih beguncev, v Raveno, ki je bila tedaj benečanska. Toda odkritosrčnost njegovega značaja mu je prinesla težke neprilike. Ker se njegova svobodoljubnost ni mogla strinjati s prilikami v doževi republiki, se je sprl z nekaterimi plemiči ter v razburjenosti ostro kritiziral benečansko vlado. Radi tega so ga prijeli, odvedli v Benetke in zaprli. Preoblečen kot dominikanec je ušel iz temnice, toda na Lidu pri Benetkah je že padel v roke zasledovalcem, ki so ga ponovno prepeljali v zapor. Šele francoskemu kralju Ludoviku XII. se je posrečilo, da so ga na njegovo prigovarjanje izpustili na svobodo. Zapustil je neprijazno mesto in odšel v Monferat. Benečani pa so med tem delali na tem, da izposlujejo Juriju povratak v Črno goro. Pri tem jih seveda ni vodilo človekoljubje ali posebno prijateljstvo do njega, marveč so upali, da bodo s pomočjo njegove hvaležnosti prišli v posest krajev na severozapadu Skadarskega jezera. Turki so pa te načrte uganili ter kratkomalo zasedli Grabaljsko župo s tamkajšnjimi solinami vred.

Toda tudi brat Štefan ni dolgo užival sadove svojega izdajalskega ravnanja. Po Jurijevem begu je sicer zavladal v Črni gori, toda bil je le lutka v rokah Feriz paše. Ko je še padel pri Turkih v nemilost, so ga zaprli v Skadru, kjer je kmalu umrl kot menih.

Napeti odnošaji med Benečani in Turki so privedli do vojne, ki je potekla za republiko nesrečno. Vojne zmede je hotel izkoristiti Jurij Crnojevič. Pobunil je svoje rojake v Črni gori v zaupanju na pomoč Benečanov. Toda ti so ga osumili, da išče tajnih zvez s Turki, ter mu pomoč odrekli. Vstaja se je ponesrečila.

Tedaj je Jurij naglo zapustil Benetke in odšel v Milan k stricu Arijanitu, ki se je bojeval proti Ludoviku Sforzi in s četami Ludovika XII. vkorakal v mesto. Tu je napisal tudi oporoko v obliki pisma svoji ženi. Ko je stric z vojsko zopet zapustil Milan, ga je Jurij spremljal v Monferat.

Oprijel se je misli na vrnitev v domovino ter jo je hotel na vsak način izvesti. Trdno je zaupal v zvestobo rojakov, ki mu bodo s svojo neupogljivo neustrašenostjo zopet pripomogli do prestola njegovih prednikov. Bal pa se je, da ne bi s potoma padel v roke Benečanom, ker je moral preko njihovega ozemlja. Zato se je preoblekel v meniha in srečno došel v Ankono. Imel je srečo, da je takoj našel ladjo, ki je bila namenjena v Kotor. Izkrca se je v Trastih ter po skrivnih potih došel v Črno goro.

Toda tu ga je čakalo veliko razočaranje. Dežela je bila trdno v rokah Turkov in nihče ni niti mislil na možnost uspešnega upora. Ta udarec ga je popolnoma porušil. Naveličal se je beganja po tujini, a doma tudi ni bilo mesta, kamor bi položil svojo glavo, kajti njegova navzočnost v Črni gori bi pomenila stalno nevarnost za turško oblast. V tej razdvojenosti je odšel v Skadar, kjer se je podvrgel Feriz begu; ta ga je napotil v Carigrad do sultana, ki naj odloči o njegovi usodi.

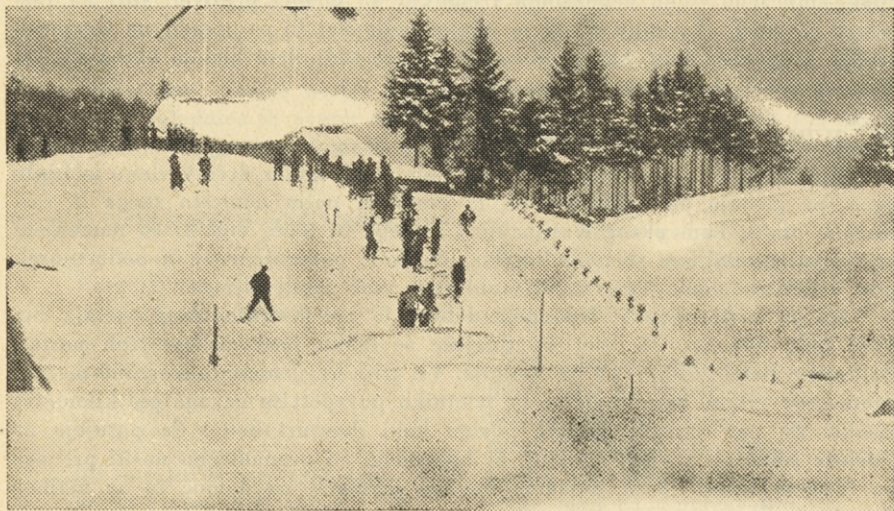
Tako je napočil dan, ko se je Jurij Crnojevič zopet poslavljal od rodne zemlje, od skalovitih brd črnogorskih. Slutil je, da se ne bo nikdar več po-

vrnil, da je to njegova zadnja velika pot. Vsi njegovi upi so bili strti, tako da ob slovesu niti ni čutil kake velike bolečine, da mu slovo samo ni bilo posebno težko. Otopel je v svoji brezupnosti, polastila se ga je brezčutnost.

Njegovo potovanje je potekalo enolično, saj ga ni ničesar več zanimalo. Tako vase zatopljen ni občutil, kako je mineval dan za dnem, dokler ni nenadoma vstalo pred njim mogočno carigrajsko obzidje, dokler se njegov topi pogled ni ustavil na množici v oblake kipečih minaretov: došel je v Carigrad, v prestolnico mogočnega sultana, ki mu je bila podložna polovica tedaj znanega sveta.

Sultan Bajazid II. je Jurija sprejel jako ljubeznivo, laskavo mu je govoril o njegovih vrlinah, toda o povrnitvi njegove zemlje ni hotel ničesar čuti. Crnojević se tudi ni upiral, saj mu je bilo vseeno. Zato je brez premisleka pristal na sultanovo zahtevo in se odpovedal vsem pravicam do Črne gore. V odškodnino mu je Bajazid daroval velika posestva v Anatoliji, kamor je moral nemudoma oditi.

Za njim je ostal Carigrad, za njim je ostala osamljena družina, za njim je ostalo njegovo življenje...

Pogled na Gorjuše v zimski obleki. Slika prikazuje smučarsko kočo „Slalom kluba 34.“

JOŽE ŽUPANČIČ:

NA GORJUŠAH, KJER JE VODNIK DUŠE PASEL

V poslednjih letih so prišle Gorjuše, mala planinska vas nad Bohinjsko dolino, močno v veljavo. Cenijo jih zlasti smučarji, ki ljubijo nepokvarjene snežne predele, kjer se za mal denar lahko po mili volji navžijejo bele opojnosti. Gorjuše leže povprečno v višini okrog 1000 metrov, zato imajo gori ugodne vremenske prilike tudi tedaj, kadar je Dolenjska z Zasavjem brez snega, Ljubljancani pa morajo v galošah preskakovati — luže... V letošnjih

Vitezi bele opojnosti se bore za zmago.

božičnih in novoletnih počitnicah je priredil gori Ferijalni savez tečaj za dijake-smučarje. Obilo nepozabnih trenotkov so mladci preživeli gori na razsežnih poljanah. Voditelji F. S. so izrekli željo naj bi se zgradil na Gorjušah dijaški smučarski dom, kakor ga imajo gori že tudi člani Slalom kluba 34. Da bi se ta misel res čimpreje uresničila!

IZ LJUBLJANE NA BELE POLJANE.

Malodušno se presedajo vitezi bele umetnosti, kadar drče v vlaku iz Ljubljane, pa gledajo po Ljubljanskem in Sorškem polju namesto snega le razglodane njive. Tudi okrog Kranja ni nič snega in tedaj oni, ki so namenjeni na Gorjuše, sumijo v skritem kotičku, da bodo potegnjeni... in bodo morali spet z dilcami domov v sramotno obiranje vseh škodeželjnejšev.

Ko pa zavije vlak v Bohinjsko dolino, je vse drugače. Sneg postaja čim dalje bolj splasten. Za izlet na Gorjuše se lahko poslužiš kar treh postaj: Bohinjske Bele, Soteske ali pa Nomnja. Vsi trije kraji imajo okrog 500 metrov nadmorske višine, zato se bo treba izletniku povzpeti še kakega pol kilometra visoko. Za pot navzgor rabimo pozimi kaki dve uri hoda. Če potujejo na Gorjuše smučarji v večji skupini, bi bilo odveč in prenadležno nositi prtljago na lastnem hrbtu. Vsak domačin bo rad priskočil na pomoč in za majhen denar spravil na saneh robo navzgor.

Vsa ta pokrajina, ležeča v senci očaka Triglava, je pokrita — v veselje smučarjev — skoraj pol leta z belo odejo. Pa tudi v poletnem času ni brez gostov. Mirno zatišje, ki ga poživljajo kravji zvonci, je kot nalašč za razbite in odpočitka potrebne živce. Mleka ter mlečnih izdelkov ne bo pogrešal nikdo. Nekaj krompirja pridelajo tudi domačini sami, ostalo pa dobe iz doline. Gorjuše so zato prav priljubljen smučarski pa tudi letoviščarski paradiž, ki se jim krog prijateljev in obiskovalcev stalno množi.

STARE NAVADE IN OBIČAJI.

Kljub številnim obiskom so ohranile Gorjuše svoj značilni planinski značaj. Kdor se zanima za življenje iz preteklega časa, bo na lahko odkril še marsikatero zanimivost. Saj so prebivalci sila prijazni ljudje in prav radi navežejo pomenek na stare čase, kolikor pač imajo še v spominu. Močno drže še na stare običaje. Saj so jim v edino razvedrilo, radi pa tudi skrb, da ne

Smučarski dom na Pokljuki.

Veličastna planinska stavba je med najponosnejšimi, kar jih premore naša Slovenija. Dom je postavil „Smučarski klub Ljubljana“.

gredo stare navade v pozabo. Okrog novega leta imajo fantje in dekleta obilo opravka s koledovanjem. Tudi taka leta, ko je snega toliko, da zamede vsa pota, mladina ne počiva doma. Stopijo v sveža zametena pota in hodijo od soseda do soseda. S harmoniko na čelu se vije živahen sprevod in dobra volja ogreje vse. Fantje nosijo na ramenih vreče in koledujejo. Iz krepkih grl zazveni kolednica in pesem odjeka od sosednjih klancev in gora. Pri oknih in na vratih se gnetejo domači, ki z vso pobožnostjo poslušajo starodavno popevko:

PESEM GORJUŠKIH KOLEDNIKOV

Je zopet novo leto.
Premisli moj kristjan,
da pride kmalu žetev
in hitro zadnji dan.
Zatorej se pripravi,
se k pokori spravi,
da prideš v dober stan.

Mi smo prišli semkaj k vam,
da bi vi kaj dali nam.
Nas je sedem opajdaš',
ta osmi je pa trogar naš.

Mam'ca hišna gospodin'ca
dajte nam en mal' predivca,
naj bo pražnje al hodnik,
al' pa ajde en pomnik.

Očka hišni gospodar,
dajte nam en dober dar,
naj bo ajda al' proso,
samó da je z voljno roko.
Če pa tega nimate,
dajte nam pa d'narcev kaj,
en grošiček al pa dva,
al' pa kar cela — cvangarca...

[V razlago naj povem: (trogar = nosilec, ki nosi za koledniki vrečo); hodnik = hodno, domače platno; pomnik = polovnjak, mernik, starinska votla mera; cvangarica = star denar za dvajset (zvanzig) enot.]

Kolednike povabijo nato v hišo, kjer ob zvokih harmonike zarajajo. Nato pa jim narežejo potic, gospodinja pa postavi na mizo klobas. Ob času kolednikov je na Gorjušah najbolj prijetno.

KO SO GORJUŠE DOBILE FARO.

Valentin Vodnik, oče slovenskega pesništva, je stopil na gorjuška tla na sv. Tri kralje leta 1793. Avstrijski oblastniki so ga poslali gori v odročne kraje zaradi znane pesmi »Ilirija oživljena«, v kateri je povelil Francoze

in Napoleona, ki so prinesli v naše kraje narodno svobodo. Ob času Vodnika še ni bilo v teh hribovskih krajih župnije, niti cerkve. Planinsko faro so menda ustanovili celo nalašč zato, da so se otesli Vodnika. Novemu župniku so naročili, naj osnuje faro in zgradi cerkev. Po prvotnih načrtih naj bi stala cerkev v Gorjušah, pa so se pričele razprtije med posameznimi hribovskimi kraji. Med najbolj upornimi so bili vaščani iz Podjele, in so dosegli, da so postavili cerkev v sosednjem Koprivniku. Vodnika pa pomnijo današnji prebivalci še v raznih anekdotah. Danes imajo Gorjuše prijazno šolsko poslopje, ki nudi streho hribovski mladini. Gorjušani so bistri in razumni ljudje, in so si že dolgo želeli šolo. Ko jim je priskočila na pomoč država, ki ima tam na okrog obilo svojih gozdov, se jim je dolgoletna želja uresničila. Gorjuška šola pa spada po svoji visoki legi med naše »najvišje« narodne šole...

NA NEVARNIH OVINKIH.

Hribovska pokrajina je skoraj vsa v travnikih. Živina ima obilo izdatne hrane. Prav tako je gori tudi mnogo lesa. Prebivalci služijo denar s sekanjem in spravljanjem lesa v dolino. Za prometno sredstvo jim ob času, ko so kolo-vozi pokriti z snegom, služijo »vlačuge«, sani, ki imajo zadaj podaljšan debel drog, ta služi za zavoro. Vsak dan drči v dolino mnogo voz lesa. Za vprego služi le po en vol. V ozko pot je izgrebena gaz. Nevarno bi se bilo srečati z voznikom, ki se vrača že domov v hrib. Zato čuješ na poti v dolino večkrat zategnjene svarilne klice. Voznik, ki je namenjen v dolino, opozarja na nevarnih krajih s kriki ostale voznike, naj se umaknejo s proge. Vsakdo se seveda rad ogne nesreči in stopi s tira v stran.

GORJUŠKE ČEDRE IN FAJFURJI.

Posebnost zase je gorjuška domača obrt. Tekom dolge zime se pečajo z izdelovanjem pip za kadilce in različnih drugih lesnih izdelkov; v poslednjem času izdelujejo na Gorjušah tudi drugačne spominske predmete iz lesa.

Gorjuške pipe so cenjene po vsem svetu, koder kade tobak. Različnih oblik so izdelki naših piparjev, pa tudi velikosti. Poznajo jih več vrst, kakor na primer: jurčke, ki so majhne, polžkom podobne pipe. Čedre so lepo narezljane. Fajfurji so pipe večjih oblik. Izdelovanje pip je živo razpredena domača obrt. Nekateri Gorjušci so pravi umetniki; kmet Koritar — piše se za Vinka Breznika —, ki domuje v starinski, že tri sto let stari lesenih hiši, izdeluje prave umetnine, okrašene celo z biserno matico, pakfongastimi ploščicami ali celo s srebrnimi okraski. Največja slast tobakarja je, če ima med »žnablji« gorjuško pipo, v žepu prašičji mehur, z rdečimi trakovi obšit, s traku za povez pa binglja živopisan okrasek — imenovan »cof«. Tak mehur je seveda še bolj imeniten, če je poln — tobaka...

IZLETI K SMUČARSKEMU DOMU »LJUBLJANE« NA GORELJKU.

Kdor se na Gorjušah z dolgočasi, mu je na razpolago obilo lepih sprehodov. Tako za tiste, ki se pridejo v poletnih mesecih semkaj hladit, pa tudi za tiste, ki jih privablja zima. Izletniki lahko krenejo na Koprivnik, k Mrzlemu studentu, ali pa še malo dalje na Goreljek, kjer stoji že nekaj let ponosni planinski hotel Smučarskega kluba Ljubljane. Na Gorjušah je doma preprostost, na Goreljku pa je skoro v isti višini hotel, ki s svojo opremo zadovolji tudi najbolj razvajenega Evropeca. Vsa stavba S. D. »Ljubljane« je prijetno kurjena, tudi po hodnikih je toplo. Celó za gosta s skupnega ležišča je na razpolago topla kopel, ki ga osveži, če se je preveč prepotil in pretegnil, ko se je poganjal po prelestnem svetu z deskami na nogah.

JANKO SICHERL:

VREMENSKA POROČILA

Prost dan, počitnice. Na izlet v naravo. Vreme je postranska stvar. Izrabimo prosti čas! To je geslo mladega navdušenega izletnika. Včasih je vreme res naklonjeno tistemu, ki mu hoče kljubovati, včasih pa ga tudi kaznuje z boleznijo ali ga celo ugonobi.

Vreme je res muhasto in prevari večkrat celo učene meteorologe (vremenoslovce), vendar so nam vremenska poročila danes že dober svetovalec in kažipot, da uravnamo po njih svoj izlet ali pa ga odložimo na lepše vreme. Saj drži pregovor: »Dež za soncem mora biti, žalost za veseljem priti«.

Oglejmo si vremensko situacijo v petek 19. februarja 1937:

Severni in severozapadni veter je čistil oblačnost. Nastopilo je jasno vreme. Jug je začasno popustil. Izletniki so kovali lepe načrte za nedeljo. Vremenska poročila so javljala, da je smuka predvsem v višjih legah dobra, n. pr. Pokljuka: -7° C, jasno, 120 cm snega, pršič.

Za ta dan se je glasila dunajska vremenska napoved: Zboljšanje, ponekod zlasti na jugu in vzhodu precej jasno, v gorskih dolinah zjutraj mraz, podnevi nekoliko topleje.

Ta napoved se je uresničila. Medtem ko zemunska in zagrebška napoved nista zadeli, ker pač ne odgovarjata vremenskim prilikam naših krajev.

Vremensko poročilo ljubljanskega meteorološkega zavoda je javilo za petek sledeče podatke:

Ljubljana 7. 765'6, $-0'2$, 84, NNE 2, 10, sneg, 0'8; temperatura 5'0, $-1'0$.

To poročilo pomeni: V Ljubljani so ob 7. uri zjutraj ugotovili barometersko stanje 765'6, torej 3'6 mm nad normalo (lepo). Živo srebro je pokazalo skoraj 0 (neznatn mraz), 84% relativne vlage, ki je ta dan nekoliko popustila, ker sicer v Ljubljani vlage ne manjka. Pihljala je rahla sapica iz severno-severovzhodne strani. Nato je bilo popolnoma oblačno, seveda le v Ljubljani. Drugod ni bila oblačnost tako velika. To nam jasno priča, da ne smemo vremena v višavah soditi po dolinskem vremenu. Namerili so tudi neznatno količino padavine, to je 0'8 mm snega. Najvišja temperatura je znašala $+5^{\circ}$ C, najnižja -1° C. Torej tak je bil položaj v petek.

Seveda, še bolj zanima turista vreme prihodnjega dne. V ta namen sem se poslužil dunajske radio vremenske napovedi za soboto: V gorah sneg, v alpskem predgorju dež in živahni zapadni vetrovi, v nižavah milo. V dolini

je bilo res tako. Milo so se ozirali smučarji po golih rebrih, kjer je topel veter polizal sneg. Opoldne se je zelo hitro pooblačilo. Za nedeljo je jug pokvaril smuko. Marsikdo je pričakoval, da bo deževalo.

V nedeljo sem vremensko napoved praktično preizkusil v škofjeloškem pogorju. Napoved je obetala izpremenljivo do višine 1000 m, podnevi nad 0, v prostih legah veter. Bilo je res izpremenljivo vreme! Ponoči je topli veter deloma razpihal in izpremenil stari pršič v »idealno« težak sneg, ki je skoraj onemogočil izvedbo slehernega smuškega lika. Sigurna je bila samo pika. Toplomer je kazal do $+5^{\circ}$ C. — V višini 1000 m nas je zajela megla. Temperatura je zdrknila na 0° C. Zasvetilo se je. Blisk in grom sredi februarja. Oster piš. Nastal je gost snežni metež, ki je trajal komaj pet minut. V višini 1200 m smo našli še stari nepokvarjeni pršič. Prav kmalu se je zjasnilo. Uživali smo najlepši prizor vremenske borbe na vrhovih. V zamegljeni dolini pa so ljudje godrnjali nad slabim vremenom ter nas pomilovali, da smo odšli na izlet. A mi smo le prišli na svoj račun. Bogato smo bili poplačani. Opazovanje krasnega večernega vremena nas je tako navdušilo, da smo skoraj pozabili na smuko in na povratek v dolino v prepričanju, da naj izletnik ne misli samo na šport, rekorde, na jedačo, pijačo in veseljačenje. Opazuje naj večno lepo naravo, da jo bo še bolj vzljubil. Tako se bo prežet njene krasote, telesno in duhovno ves prenovljen povrnil na vsakdanje delo.

JAN BAUKART:

KAKŠEN BO KONEC ZEMLJE?

To je vprašanje, ki ga je reševal že skoraj vsak človek. Nihče ne more odgovoriti nanj z gotovostjo in tudi zvezdoslovci, ki so proučili vse pojave vesoljstva, morejo le domnevati z neko primerno verjetnostjo, kakšen konec čaka našo zemljo. O tem je razmišljal med drugimi tudi znameniti francoski zvezdoslovec Camille Flammarion (Kamil Flamarijón) ter napisal naslednji zanimivi članek:

* * *

Zemlja nam neprestano razkazuje pod blestečim soncem svojo krasoto. Od tečajev do ravnika se pojavlja življenje v tisočeri oblikah: rastline pokrivajo gorovja in doline, neštevilne vrste živali oživljajo kopnine in morja, reke in veletoki prinašajo oceanu davek svojih neizčrpnih vod, vetrovi vejo po gozdovih in preko ravni, ptice žvrgole ob svojih gnezdih, bleščeče zarje se vrste za čudovitimi zvezdnatimi nočmi in človeška pridnost se zreca v velikanskih mestih, ki jih je zgradila.

Elektrika in para delujeta po vsem svetu. Znanost, književnost in umetnost napredujejo in streme neposredno za svojim nedoseženim vzorom, in če premostimo vrsto sijajnih omik, ki so poplemenitile zgodovino, omike Babilona, Teb, Aten in Rima pa New Yorka, Pariza in Londona, se nam zazdi, da mora ta slava nasledstva biti večna. Kljub temu, pa se tisti misleci, ki rešujejo uganke prirode, vprašujejo, ali se bo sedanja rodovitnost zemlje nadaljevala v neskončnost, ali ne nosi morda naš planet že v sebi kali razpada, ali bo sonce sijalo večno z enakim bleskom, ali ne bo morda neki vnanji vzrok razrušil naš svetovni red in ali se ne bodo prvine naše prirode združile nekoč zopet v tiste hlape, v katerih so bile ob zori zemeljskega življenja.

Kakšna je bodočnost naše premičnice in vsega tega, kar jo dandanes

krasi — človeštva, rastlinstva, živalstva — njenih celin in morij? Ali se bo razrušila kot starinski nebesni spomenik, ki so ga bili razjedli milijoni vekov njegovega obstoja?

ZEMLJA NI NESMRTNA IN NEKEGA DNE JE BO KONEC.

Brez dvoma je tako, zakaj zemlja ni nesmrtna. Ni obstojala vedno, pa tudi ne bo. Zemlja se je nekoč rodila in bo radi tega tudi umrla. Ker pa je za svet kakor za človeška bitja možnih več načinov smrti, se morda pojavlja vprašanje, kakšen bo njen konec, in nanj poskuša človeški duh odgovoriti.

Na eni strani pojema množina vode in zraka, na drugi pa se površina zemlje neprestano znižuje tako, da se približuje splošni vodoravnosti. Ali bo svet propadel radi suše in mraza, ali pa ga bo nasprotno zalil zmagoviti ocean?

Voda vzdržuje toploto in življenje na zemlji. Če bi izginila, bi to bila smrt vsega, kar živi in diha in kar daje naravi tvornost. Če pa bo voda zaplavila kopnine, bodo posledice enake, dasi bo vzrok docela nasproten. V vsakem slučaju pomenijo konec človeškega rodu.

KAJ SE BO ZGODILO »Z VODAMI, KI POKRIVAJO ZEMLJO«?

Oba, ocean in ozračje, sta bila v preteklih dobah mnogo mogočnejša ko dandanes. Bili so časi, ko so ležale vse velike prestolnice sveta na dnu morja, in celo na sredi današnjih celin nahajamo nedvomljive dokaze za to, da so bile te nekaj pod vodo.

Nič na svetu ni neizpremenljivo. Vsaka stvar se neprestano preobrazuje. Sonce vsrkava morje v obliki hlapov, ki se pozneje zgoščujejo v oblake, in iz teh padata zopet sneg in dež, ki napajata studence, potoke, reke in veletoke — ti pa naposled vračajo vodo morju, odkoder jo je bilo vsrkalo sonce v obliki hlapov. Tako kroži voda na našem planetu. To se kajpada ne godi, ne da bi pri tem pojemala množina vode in radi tega tudi površina morij.

Da se more deževnica vrniti v skupno zbirališče (morje), mora v zemeljski skorji zadeti na nepropustne plasti, na katerih odteka najprej kot žuboreč studenec, potem kot čist potok in naposled kot bobneča reka, drugače pa prodira v skorjo po vseh njenih razpokah. Na tak način more neka količina vode, ki je navidez brezpomembna, v resnici pa zelo znatna, če vpoštevamo njeno delovanje v tisočletjih, dospeti v globine propustne skorje. Ako pronikne voda dovolj globoko do slojev s primerno visoko toplino, se izpremeni v paro, ki je največkrat vzrok vulkanskim izbruhom. To postopno pronicanje vode v notranjščino naše oble in počasno delo oksidov zmanjšuje količino tekočega elementa na zemeljski površini in to slednje je, kakor se nam zdi, — usoda raznih nebesnih teles našega sončnega sestava.

ČESA NAS UČI ŽIVLJENJE DRUGIH PLANETOV?

Naša sosedica, luna, je mnogo manjša od naše zemlje, se je ohladila mnogo hitreje in je silno naglo prešla vse stopnje planetnega življenja. Njena nekdanja morja, koder lahko ugotovimo sledove delovanja vode, so dandanes izsušena in ni moči dognati na njej ne hlapov ne oblakov.

Na Martu, ki je tudi manjši od zemlje in je v svojem razvoju že precej napredoval, ne da bi bil že tako ostarel kakor luna, opazujemo morja, zmanjšana na ozke prelive. Velika morja so izginila, dežuje le redkokdaj in nebo je skoraj vedno jasno.

Brez dvoma pripravljata bodočnost nam slično usodo, ki bo bolj nalikovala današnjemu stanju Marta kakor naše spremljevalke lune, in tako smemo pri-

čakovati tistega neodvratnega usodnega dne, ko bo zemeljski prirodi nedostalo snovi, ki je za njeno trajanje potrebno — vode.

NEDOSTATEK VODE BO SMRTNA OBSODBA ZA ČLOVEŠTVO.

Voda sestavlja bistvene dele vseh živih bitij. Človeško telo vsebuje 7% vode kot tekočino ali kot hlapce v zraku. Voda je spojina, ki vlada življenju in ohranja na površini zemlje toploto, potrebno za razvoj vseh bitij. Zatrte vode pomeni zato jamstvo smrti in narava ima to moč, da nam izreče tako sodbo. Toda nedvomno ne bo samo nedostatek vode povzročil konca vsega stvarstva, ampak to bo storil predvsem učinek tega dejstva na podnebje.

Voda v nevidni obliki hlapov po vsem ozračju vpliva v najvišji meri na toplino, četudi je njena količina očitno zelo majhna, ker prihaja na vsakih 200 molekulov kisika in dušika niti en molekul vode. Ta molekul pa ima kljub temu osemdesetkrat več energije in učinkovitosti kot onih 200.

Ti drobni in prozorni vodni mehurčki, plavajoči po ozračju, delujejo kot nabiralec toplote, ki koncentrirajo sončne žarke ter jih čuvajo v nižjih plasteh ozračja. Kaj se bo zgodilo, če bo ta varnostna tančica kdaj izginila? Toplina na zemlji bo ledeniška in nihče ne bo mogel na njej prebivati. Z gorskih vrhov bo snežna odeja pokrila doline ter pregnala življenje in omiko. New York, London, Paris, Berlin, Dunaj, Carigrad, Rim itd., vsa ta mesta bodo postopoma izginila pod večnim snegom in bodo samo ledene pustinja z razpokami, mnogo bolj strašne kot samotne polarnih pokrajin, ki jih poznamo dandanes.

KADAR BO ZEMLJA SAMO VELIKANSKA POTUJOČA RAKEV.

Takrat ne bo na njej več pomladi ne gnezd in ptic ne bujnih rastlin, cvetlic ali plodov. Nikjer ne bo žuborečih potokov, mogočnih rek in jezer, ki jih obrobajo vrbe in topoli, in penasti valovi ne bodo več z enoličnim glasom šumeli svoje umerjene pesmi. Zadnji predstavniki človeškega plemenja se bodo umaknili na obale poslednjega ostanka ravninskega morja ter umirali tam pod žarki slabotnega sonca, ki bo odsihodob dalje razsvetljevalo samo potujočo rakev, vrtečo se brez postanka okrog svetlega, toda ne ogrevajočega ognja. V tej dobi bo na našem planetu toplina 273 stopinj pod ničlo.

Takšen bo nujen konec zemlje, če bo izgubila za življenje potrebno snovi. Več kot verjetno se nam to zdi, ker ne izginjajo samo vodni hlapi, ampak tudi druge prvine zraka, tako kisik in dušik, pojemata polagoma po količini. Od veka v vek je ozračje revnejše in tako so tudi pogoji za življenje vedno slabši. V 10.000.000 letih bo mogočno telo zemlje — obrabljeno, ostarelo, neplodno in zapuščeno — nosilo na svoji izsušeni površini samo ruševine svoje sijajne preteklosti.

Ali pa bo naša obla obstojala dolgo dovolj, da doživi to silno oddaljeno dobo, ali bo naposled res zaspala v tem smrtnem mrazu? Ali ne utegne zemeljsko življenje umreti kake druge in bolj nagle smrti? Ali ni mogoče, da zavlada iznova ocean nad celinami in da razgrne kakor nekdaj ob zori zemeljskega življenja svoj tekoči plašč preko slehernega dela naše oble?

Kakor daleč nam je mogoče pogledati nazaj v zgodovino človeštva, tako daleč lahko zasledujemo vesti o tem, da so vode tekle po kopnini čisto tako, kakor to opazujemo dandanes. Povsod so še iste reke, iste doline in iste gore kakor nekdaj. Toda njih preteklost je samo en edini list v zgodovini našega sveta in sedanost nam to dejstvo le pojasnjuje. Morda pretečejo tisočletja, preden morejo te znamenite izpremembe učinkovati na lice naše zemlje v važnejši meri. Vendar pa gloda počasen, toda vztrajen zob na površini zemlje

ter jo oblikuje. Ali ne opazujemo vsak dan na tem ali onem kraju naše oble nenehni boj notranjih sil narave zoper vse, kar sega nad morsko gladino? Morje bije besno ob bregove in jih sili, da se vek za vek umikajo. Pri tem umiku odkrivajo ob plimi na večih krajih stare drevesne šture in ti kažejo, kje so nekdanje rastline praveški gozdovi, ki so se pozneje pogrezni. V gorovju požro strahoviti plazovi v kratkih minutah cele vasi ter opustošijo najsrečnejše doline. Včasih pritiska na stene kakšnega ognjenika neprestano sila pare, da naposled počijo kakor pokrov kotla, če je prepoln, ali pa se rušijo pod vplivom strahovitih in dolgotrajnih nalivov. Vseposodi je zemeljska skorja nenehoma izpostavljena napadom: izpremembam toplote, menjavanju suše in vlage, mrazu, snegu, plazovom, poplavam, vetru, viharjem, potresom, vulkanskim izbruhom, če ne vpoštevamo stalnega učinka živali in rastlin. Vse to pa teži za tem, da omaja temelje celin in znižuje njih višino.

KAKO POŽIRA MORJE KOPNINO DANDANES IN KAKO BO ZALILLO VSO ZEMLJO.

Vode hudournikov, potokov, rek in veletokov zbirajo vse plavajoče drobce hribin, ostanke neprestanega boja, in jih nosijo v morje. Tu jih sprejemajo valovi in jih spuste naposled na dno velikanskega rezervoarja, čigar globina radi tega postopoma pojema, medtem ko se celine postopoma znižujejo.

Celine zavzemajo prostor 90,625.000 kvadratnih milj (1 milja = 1609 m, 1 kvadr. milja 2,588 km²), in če bi gmoto vseh gorovij razdelili enakomerno po vsej kopnini, bi tako nastala planota z nadmorsko višino 750 m. Iz tega sledi, da je volumen vseh celin 62,500.000 kub. milj.

Nasproti temu računamo, da izlivajo vse reke skupaj na leto 14.375 kub. milj vode v morje, v tej vodi pa je $6\frac{1}{4}$ kub. milje trde snovi, odtrgane od površine zemlje. Po tem računu bi tvarina celin v 10,000.000 letih izginila v mokrem brezdnu in vso oblo bi pokrila voda. Toda ta si razen tega neprestano prizadeva, da bi zrušila obrežja celin. Požira čeri in odnaša v stoletju skoro tri in pol metra debelo plast kopnine na obalo vse oble. K temu silama, ki smo ju tu vpoštevali, moramo računati še druge, ki vse pospešujejo razkroj, in tako so geologi prišli do sklepa, da zadostuje 4,000.000 let za popolno izravnavo zemeljske skorje — to se pravi, da po teh dokazih ne bo več nobene gore ne ognjenika ne gozda. Povsod bo sama voda s svojimi valovi pokrivala slavo, srečo in bogastvo izginulega človeštva.

ČUDNA MORSKA BITJA BODO MORDA BODOČI VLADARJI SVETA.

V morski globini se bodo morda razna plemena vodnih živali rešila pogube ter zavladata svetu, brez dvoma se bodo tudi razvijala v nesluteni meri. Silni in velikanski mehkužci se bodo plazili po razvalinah starinskega stavbarstva, po palačah in templjih, ležečih na dnu morja.

To bi bila dva različna načina smrti, dva diametralno nasprotna konca. Enemu bi bil vzrok nedostajanje vode, drugemu njena prevlada, oba procesa pa se nadaljujeta nenehoma z različno močjo. Katerega od obeh je pričakovati? Tega ne moremo preračunati. Toda če ne bo življenje na zemlji uničeno v dobi 10,000.000 let, potem ga bo morda zadela ena ali druga teh usod. Proučevanje svetovja namreč nam kaže še tretjo možnost.

Zemeljsko življenje je izpostavljeno žarkom sonca, ki je mogočni vladar vsega, kar biva tu doli. Toda tudi sonce ne odoleva zobu časa. Ker razliva neprestano svojo poživiljajočo svetlobo na planete svojega sestava, bo nekoč njena zdaj še bleščeča površina pričela temneti in krepneti. Ako doživi naša

premičnica dokajšnjo starost, ako ne izgubi že poprej sama potrebnih prvin, napoči nekoč dan, ko izgubi oplajajoča razsvetljava osrednje zvezde — sonca — svojo toploto, svojo luč in ko ugasne za vedno.

Toplotno izžarevanje sonca je v resnici nepopisno silno. Množina te toplote je taka, da bi mogla segreti v eni uri 18,125.000 kub. milj vode od ledišča do vrelišča. Količina toplote, ki jo sprejemajo planeti na svojih potih po svetovju, je neznatna ter znaša komaj 227 milijonski del celotnega izžarevanja. Ostanek se izgublja v svetovnem prostoru.

(Konec prihodnjič)

Dr. FR. MIŠIČ:

OB MURI

Dalekosežno narodno- in državopolitično vsebino razodeva nam gibanje in vrvenje severnih in južnih Slovanov v 9. stoletju. Na severu je tedaj Rastislav ustanovil v boju s frankovsko nadoblastjo samostojno slovansko Velikomoravsko državo; na jugu je bil Ljudevit Posavski v svojem važnem stremljenju otresti si s tilnika jarem nemškega gospostva, znal združiti pod svojimi zastavami vsa jugoslovanska plemena od korotanskih planin pa doli do bolgarske meje, boreč se tako za one ideale, za katerimi streme tudi naši sedanji rodovi. Na ozemlju pa, ki je v oni dobi še spajalo severne in južne Slovane, sta Pribina in pozneje njegov sin in naslednik Kocelj kot slovanska kneza in vladarja vladala svojemu slovanskemu ljudstvu. V vso to velezanimivo dobo naše preteklosti pa sijejo svetli in osvežujoči žarki onega slovanskega bogoslužja, ki sta ga solunska brata sv. Ciril in Metod v doslednem in neizprosnem boju proti nemški cerkveni organizaciji i na Velikomoravskem i v Kocljevi državi vpeljala in vkoreninila.

Vse to mora vedeti in vsega tega se mora tudi zavedati, kdor gre prvič v Apače in Apaško kotlino, kdor obišče prvič Prekmurje in si tako bližje ogleda svet in ljudi okoli Radgone. Ako hočeš z ene same točke pretežni del te prelestne naše obmejne pokrajine pregledati, stopi s kolodvora Slatina Radenci na bližnji, samo pol ure hoda oddaljeni Kapelski vrh, h Kapeli, ki še vedno kaže s svojim starim prvotnim naglasom v ono znamenito 9. stoletje, ko so tod škof Metod in njegovi duhovniki pod Kocljevo patronanco gradili kapele in cerkvice, širili novo vero v slovanskem jeziku in tako rušili vpliv tujih nemških misijonarjev. Oglej si pa tudi bližnji gradišči »Mali in Veliki Kocelj«, ki s svojima imenoma še danes hranita spomin na slavne Kocljeve čase! Proti severu in severovzhodu vidimo preko Radinskega vrha našo Gornjo Radgono s ponosnim gradom na vinorodnem hribčku, sedaj avstrijski Radkersburg, v ozadju pa hribovje Klöch (Klek), ki slovi po svojih vinskih goricah. Na jeziku, ki ga kot redkost smešne državne meje tvorita Mura in njen levi pritok Kučnica, zagledamo na avstrijskih tleh premožne slovenske vasi: Potrna, Žetinci, Dedonci, Zenkovci, Gorica in Stara Nova vas; v ozadju pa, kjer prehaja Klek v severni gorati del Prekmurja, blešči bela cerkvice sv. Ane na Igu, tudi že v Avstriji. Veličastna panorama se nam odpre, ko se ozremo na »Goričansko«, gorati severni del Prekmurja. Iz ravnine se dviga holm za holmom skoro v polkrogu više in više do državnega tromejnika in do štirih markantnih hribov: Beli breg, Srebrni breg, Breznov breg in Kobilji breg; cerkvice za cerkvico se dviga s teh hribov in holmov; poleg »pápinskih« cerkvic sv. Helene, Sv. Sebastijana in sv. Benedikta nas pozdravljajo »evangeliki« Bodonci, Puconci in Moravci.

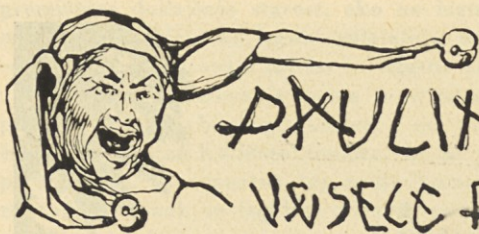

Kapela nad Radenci.

Večji del Prekmurja se razprostira pred nami, podoben nepreglednemu, valovitemu morju. Njegova metropola Murska Sobota je sicer od Kapele oddaljena tri ure hoda, a se ti zdi tako blizu, kot da bi jo mogel doseči v pol ure hoda. V valovanju njiv, travnikov in gozdnih nasadov ločimo s prostim očesom božje hrame v Tišini in Bogojini, v Dubrovniku, v Turnišču, v Belčincih, v Črenšovcih in v Dol. Lendavi; vidimo pa tudi, da to naše Prekmurje prehaja preko Mure sem do zadnjih izrastkov Slov. goric, da prehaja nadalje preko umetno ustvarjene državne meje pri Kučnici in Muri v Apaško kotlino tako, da vsa ta pestra in pisana pokrajina okoli naše Gornje Radgone in avstrijskega Radkersburga tvori eno samo, enotno okrožje, iz katerega so protinaravno in zato samo začasno izrezali slovenske vasi na ozemlju med Murò in Kučnico. Premožni posestniki v teh vaseh imajo skoraj vsi vinograde v naši državi; po svoji narodnosti spadajo k slovanski državi; a naši nasprotniki so dosegli, da morajo posečati njihovi otroci nemške šole v Radkersburgu, da se v šoli učijo moliti samo nemški, dasi doma molijo izključno po slovensko.

Stoječ ob krasnem mostu, ki veže našo Gornjo Radgono z očitno propagajočim avstrijskim Radkersburgom, gledaš ob deroči, skrbno regulirani Muri navzgor, oziraš se v širno ravnino, po Apačah imenovano Apaško kotlino, koje prebivalstvo je bilo v zadnjih sto letih ponemčeno; misli pa gredo dalje, ob reki višje in višje do njenih izvirkov. Tam gori sredi nemškega ljudstva še danes imena rek, potokov in gora, imena vasi in livad pričajo, da so tam nekdaj polje obdelovali, gozdove krčili, svojo živino pasli in čebele redili naši slovanski predniki, in ime »Krábaten«, da so med njimi bili tudi Hrvatje. (Poglej na zemljevid in primerjaj! — Op. ured.)

Mladi prijatelji, čitajte in širite „Razore“!

JOŠ BRINAR

PAVLIHA IN NJEGOV VSELE PUSTOLŠČINE

PAVLIHA PREPREČI VOJNO.

Nekoč se je kralj Matjaž spet pripravljal na vojno. Pred gradom je stala četa viteških mladeničev, vsa v bleščečem orožju pripravljena, da jo pošljejo v bojni metež. Kralj je slonel na grajskem oknu ter je z zadovoljstvom motril junaške vojnike.

Pa je pristopil Pavliha h kralju in ga vprašal: »Milostni gospod in kralj, kam se odpravljajo ti mladeniči?«

»Na vojno gredó!« je odgovoril kralj.

»Kaj pa delajo v vojni?«

»Mesta pridobivajo.«

»S čim, kralj moj, pridobivajo mesta?«

»Sovražnike pobijajo; pridelke na polju uničujejo; vasi oropavajo in požigajo.«

»In čemu se vse to godi, milostni kralj?«

»Zato, da se spet mir lahko sklene, burkež ti neumni!«

»Oj, meni se pa zdi, da bi bilo boljše, ako bi že prej mir sklenili, preden toliko škode napravijo in toliko ljudi pobijejo. Ako bi šlo po mojem, bi sklenil mir, preden bi začel z vojno!« je dejal Pavliha.

»Resnico govoriš!« je vzkliknil kralj Matjaž in je poslal k sovražniku svoje poslane, da naj bi posredovali za mir. Tako je Pavliha preprečil vojno in dosegel, da niso prelivali nedolžne krvi.

Da bi dostojno proslavili sklenjeni mir, so priredili veliko slovesnost. Kraljevemu vrtnarju so naročili, naj pripravi v grajskih vrtovih umetni ogenj, žareča kolesa, ognjene slapove in druge čarobne umetniše. Vrtnarja je močno skrbelo, ali se bo čarobni ogenj lepo posrečil; zato je Pavlihi potožil svoje skrbi in težave.

»Ljubi prijatelj,« ga je Pavliha potolažil, »saj se lahko poprej prepričava, če se bo vse posrečilo. Kar zdajle prižgiva za poskušnjo tista tvoja kolesa in drugo ropotijo!«

Vrtnar ni bil izmed onih, ki bi bili sami smodnik iznašli; zato se mu je zdel nasvet prav imeniten, in je ročno užgal umetne naprave. Sredi svetlega poldneva se je umetni ogenj razpršil in splapolal v zrak. Zvečer pa so dvorjaniki in kralj zaman čakali na čarobno razsvetljavo, ki je že poprej izgorela za poskušnjo. Pavliha se jim je pa še pobahal, češ, ko bi bili videli, kako je to opoldne lepo gorelo in prasketalo! Tako je kralju in dvorjanikom vsaj ta zabava ostala: da so se prisrčno smejali tej novi trapariji.

PESNIK ŠALOBARDA V KAŠI.

Na dvoru kralja Matjaža je živel tudi napihnjjen možic, Šalobarda po imenu. Po svojem zvanju je bil dvorski pesnik; da bi pa vsakdo takoj spoznal njegov umetniški poklic, je nosil dolge kodre in slikovit plašč, segajoč do petá. Sploh je kazal povsod in z vsem, z obleko in s hojo, kakor tudi s

kašljanjem in pljuvanjem, da je res pravi pravcati — pesnik. Kdor je videl gospodiča, kako je nosil glavo pokonci ali kako je vihral z valovitim plaščem, vsakdo je koj spoznal: evo pesnika, ki se zaveda, koliko je vreden.

Po vsem kraljestvu so njegovi prijatelji in občudovalci razglasili in proslavili pesnikovo ime. A baš to njegovo nesrečno ime mu je delalo preglavico, in držalo se ga je čvrsto, kakor njegova senca. Ime Šalobarda je zbadalo mojstra, kjer ga je slišal. Če ga je kdo z njegovim imenom ogovoril, že se mu je zdelo, da ga ima za norca. Iz mrznje do svojega imena tudi ni zlagal šaljivih pesmi, ampak je opeval le resne, visoke, veličastne stvari. S svojimi vzvišenimi pesnitvami je hotel ljudstvo vzgojiti za plemenite in visoke cilje. Toda ljudje niso mogli slediti poletu njegovih misli pod oblake, ampak se je vsakdo le smejal, če je poslušal visokobobneče besede.

Tudi v proslavo miru, ki ga je Pavliha dosegel pri kralju, je Šalobarda zložil dolgo pesem in jo na glas prebral pred veliko družbo plemičev in plemkinj, mahajoč z rokami in podkrepljujoč z nogami lepo umerjene besede. Šlo je pevcu kovaču pač tudi za bori kruhek; ko je svoj umotvor izpel, je dal vsakomur prepis pesmi, pa so mu za to nametali polno prgišče srebrnih grošev.

Tokrat pa ni Šalobarda došel do tega srebrozvenečega zaključka; zakaj veličastna pesem miru je poslušalce tako zabavala, da so se plemenite gospe že sredi pesnitve začele posmihati in hihitati, a viteški plemiči so zagnali krohota, da je kar donelo po dvorani. Šalobardi je od jeze zavrela kri; namesto lepo odmerjenih verzov, je začel poslušalcem metati očitke in psovke v obraz. Nastal je občen šunder in hrup, da je kar skoz ušesa letelo.

Pa je vstopil kralj Matjaž v dvorano. A ker ni vedel, od kod dirindaj, ki je na mah utihnil, zato je vprašal, kaj vse to pomeni. Pavliha mu je natančno opisal ves dogodek, in kralj ga je nato vprašal: »No, kako pa sodiš ti, Pavliha, o pesnitvah mojega dvorskega pevca?«

»Milostni kralj,« je odgovoril Pavliha, »Vaš pevec-kovač je sicer po imenu Šalobarda, a vendar ne razume nobene šale. Hoče, da imamo vse za resnobo, a vzlic temu le šale zbija, in to pač jezi šaljivca Šalobardo. In njegove pesnitve? Milostni kralj, res je bolje, da Vam beseduje v vezani besedi; imate vsaj šalo in Šalobardo pred sabo. Ako bi govoril v nevezani besedi, saj bi ga, brblježa, vsaka branjevka posekala.«

Kralj se je temu odgovoru nasmehnil, grajske gospodične so se hihitale, vitezi so hrupno zaploskali, Šalobarda pa je kar puhal od jeze.

Zvečer na dan proslave miru so uprizorili na dvoru gledališko igro. Pavliha se je tako ustopil pred oder, da je s svojo veliko plečato postavo čisto zakril razgled malemu dvorskemu pevcu. Kamorkoli se je drobní Šalobarda okrenil in kakorkoli je iztegoval svoj kratki vrat, povsod mu je bil širokopleči Pavliha napoti, da ni prav nič videl, kaj se godi in igra na pozornici. Dvorski pevec se je ujezil in poizkušal Pavliho odriniti, a zaman; naposled ga je potegnil za rokav, češ, naj se umakne, da bo tudi on kaj videl.

Pavliha pa je rekel: »Mojster Šalobarda, vedno in povsod ste visoko preko mene gledali; storite tudi danes tako!«

Drobní pevec je poskočil kot petelinček in je ozmerjal Pavliho s sirovino in bedakom; naposled ga je celó pozval na dvoboj, ki naj bi se vršil na travniku pred mestnim obzidjem.

D drugega jutra je odjezdil Pavliha z veliko družbo plemičev na planoto pred mesto, kjer so ga že čakali Šalobarda in njegovi prijatelji. Obema na-

sprotnikoma so dali meč v roke in ju postavili na odločni prostor. Nenadoma je Pavliha zapičil svoj meč predse v travo in je zgrabil za jahalni bič.

Mojster Šalobarda je spočetka osupnil, nato pa je napadel nasprotnika z mečem. Toda Pavliha se je okretno izmikal udarcem in je tako spretno opletal z bičem, da se je jermen ovil okoli nasprotnikovega meča, ki mu ga je nato potegnil iz pesti in ga v visokem loku zalučal po zraku.

Ko je Pavliha nasprotnika razorožil, je naslonil roko na ročaj svojega meča, zapičenega v zemljo, pa je dejal: »Preveč neenak je najin boj, ki ga želite, gospod pesnikovač; svoj nos nosite tako visoko, da bi Vas mogel zabosti samo v votline nosnic, in tudi drugače zijajo mojemu meču nasproti le luknje v zraku. Lejte, mojster Šalobarda, med Vašimi nogami je tako velika luknja, da bi čisto lahko kužek skočil skoz njo; ako sunem z mečem vanjo, saj zadenem samo prazen zrak. Najmanj štirikrat lažje zadenete Vi mene, kakor pa jaz Vas, ki Vas ni niti za peščico. Vse preveč votli ste mi, možiček; počakajte še, da malko dorastete in mi sežete vsaj do ramena. Potlej se bo morda izplačal trud, da se spoprimeva v boju!«

In Pavliha se je obrnil, se zavihljal na konja in je, prezirljivo se smehljajoč, odjezdil v mesto; pesnikovača pa je ostavil na travniku, da so se mu navzoči plemiči rogali in ga na vso moč za norca imeli.

KARL HARTL: — D. H.:

KAKO SLADIMO ŽIVLJENJE

»P rosim košček sladkorja! Danes kava zopet ni zadosti sladka.« Kdo ve, kolikokrat je že vsak med nami tako prosil. In je vselej čakal, da mu kdo ponudi odprto posodo za sladkor. Nato je vzel tisti mali, beli, četverooglati košček, ga je vrgel v skledico, morebiti je še opazoval zračne mehurčke, po-mešal je — pa je bilo vse v redu.

Kaj bi pa bilo, če bi te v takem slučaju kdo pobaral: »Sladkorja? kaj pa je to?« In bi težko odgovoril.

Pa je bilo tako. Komaj je poteklo tristo let, odkar vidimo sladkor na mizi ubožca in bogatca. Nekako ob letu 1600., ko je vladal v Pragi Rudolf II., Elizabeta v Angliji in Henrik IV. v Parizu, je bil sladkor le poslastica za ljudi, ki so imeli mnogo pod palcem. Takih je bilo pa zmirom veliko manj nego siromakov. Če so se hoteli reveži posladkati, so si privoščili revnejše nadomestke, n. pr. čebelni med, ali sokove, ki so tekli iz narezanih dreves. V Ameriki je še danes v čislih brezov ali javorov sok.

Torej je bil takrat pravi sladkor drag. Zakaj je bil drag? Ker je bil redek. In zakaj redek? Ker ga niso delali doma, ampak so ga dovažali daleč preko morja. Takrat pa še ni bilo toliko ladij nego danes. Pa še tiste so bile majhne. Pot, ki jo danes opravimo po morju v petih dneh, je takrat trajala prav toliko ali še več tednov. Najbolje je, da potujemo k izvirkom sladkorja kar v mislih. Je veliko hitreje. In kam potujemo? V Jutrovo deželo. K Turkom in Saracenom. Saj je Evropa že od nekdaj mnogo trgovala z Orijentom. Pričetek naše stvari je tam okrog leta 1100. Takrat so prišli prvi križarji v Sveto deželo, da bi osvobodili Jeruzalem. To ni bilo trgovanje, ampak pravcati boj. Ker se pa vsak kaj nauči od sovražnika, so se naučili tudi križarji. Pri Arabcih so videli mnogo novega. Tudi sladkor.

Zanje je bil sladkor velika novost. Domačini v Jeruzalemu in Bagdadu so ga uporabljali vsak dan. Njih praočetje pred nekaj stoletji ga pa tudi niso poznali. Takrat so tam gospodarili Rimljani, ki jim je bil sladkor neznan. Tudi Grki ga niso poznali. Če so hoteli povedati, da je to in to zelo sladko, so rekli, da je »sladko kakor med z gore Himetos«. Ta hrib je bil v Grčiji znan in slaven radi čebel. Takrat so tudi lahko govorili v dolgih stavkih, ker je bil čas cenejši nego danes.

Torej so imeli Mohamedanci leta 1100. že sladkor, narodi, ki so živeli tod leta 200. po Kristu, ga pa še niso imeli. Potem so izumili sladkor njih potomci Mohamedanci, in je sladkor star 700 do 900 let. Misel je pravilna; istina je pa drugačna. Sladkor je zelo star gospod in velik popotnik. Če hočemo odkriti njega rojstni kraj, moramo delati kakor policija, ki ujame sumljivca, pa ga pobara za potni list, nato pa brzojavi vseokrog, če kdo pozna takega in takega človeka, ki je najbrže pustolovec, goljuf ali kaj sličnega. Osumljenec pa mora v tem sedeti in čakati za rešetko.

Njega potni list je samo ime. Če izvemo, od kod je doma ime, bomo vedeli tudi za sladkorjevo domovino. In se oglasi policijska stanica v Indiji: »Osumljenca poznamo tu na ime „Sarkara“, pa ni indijski domačin, ampak je živel v Kitajski že 5000 let pred rojstvom Kristovim.« Tako smo ujeli gospoda sladkorja Sarkaro. Nato nam tudi pove, da so ga mnogo tisoč let pridelovali samo iz rastline, ki ji pravimo sladkorni trs in ki uspeva v toplih dolinah kitajskih rek, pa se je v teku stoletij razširila po prav tako vlažno toplih krajih n. pr. v Indiji. Sedaj tudi lahko razumemo, zakaj je prispel sladkor tako pozno v Evropo in le kot gotov sladkor: rastlina v našem podnebjju ne uspeva.

In so se morali evropski narodi še dolgo, dolgo zadovoljiti z medom. Kdo pa je odkril med? Ej, tu nam pa tudi policijski sistem ne pomore. Med je pač tako star boter, da je 7000letni sladkor kakor dete ob starcu. Ne povest ne pesem ne imenuje onega, ki je menda opazoval medveda pri divjih čebelah. Njega ime je zatonilo v pozabljenju človeškega razvoja kakor ime onega, ki je izumil kolo, čoln ali kruh.

Zakaj niso ostali naši predniki ob medu? Dober je. Zdravniki pravijo, da tudi zdrav. Iz cvetličnega nektarja ga pripravljajo čebele. In nektar je bila v Grčiji božanska pijača. Pa so ljudje takoj odrinili med, ko so se domogli sladkorja. Zakaj? Zadevščina je jasna: En kilogram medu mora nabirati 4000 čebel vse poletje. V panju, kjer dela približno 20 do 40.000 čebel, je lahko končno 10 kilogramov medu. To je pa manj sladkosti nego v enaki količini sladkorja. In ker potrebuje samo Srednja Evropa letno nad tri milijarde kilogramov sladkorja, to se pravi 200 vlakov po 50 voz v skupni dolžini 90 kilometrov, je umljivo, da ne premore ves svet toliko čebel, ki bi nanesle zadostno množino medu le za mali del človeštva.

Zato je prav, da je nekdo odkril sladkor v sladkornem trsu, ki je sličen naši koruzi, a zraste do 6 metrov visoko. Če vgriznemo v tako steblo, čutimo veliko sladkobo. Ko je človek zaznal to sladko skrivnost, je kmalu iztisnil iz trsa dragoceno tekočino. Zato pa danes nikjer več ne rase divji sladkorni trs. Vsega je človek presadil na sladkorne poljane, da bi pridobival sladkorno brozgo. Kjerkoli je bilo mnogo ljudi in kjer je hotel rasti sladkorni trs, so ga nasadili. Ko je živela redko naseljena Evropa še ob medu, so iskali drugi narodi že nadomestek za sladkanje. Kitajska je dala sladkorni trs Indiji. Od tu so ga dobili Arabci. In ko so ti leta 711. prispeli v Španijo, so vzeli seboj sladkorno rastlino. Vse pobrežje Gvadalkvivira so obsadili z njo. In ko so se Španci po dolgih stoletjih do leta 1492. osvobodili, so veselo nadaljevali pridobivanje sladkorja. Pa še tole: Saj veste, da je takrat Kolumb odkril Ameriko. Španci pa so mislili: Če raste sladkorni trs tam, kjer je toplo in vlažno, zakaj bi ne uspeval na mokrih in vročih otokih Novega sveta? Že leta 1506. je naložil neki kapitan polno ladjo sladkornih sadik, pa jih je peljal na ono stran in jih je tam zasadil. Ta nasad je bil prvi pričetek ogromnih sladkornih plantaž, ki so se pozneje raztegnile ob vsem Mehiškem zalivu v Zapadni Indiji.

*

Zamorski deček Scipijo je sedel v kolibi in razmišljal o sebi in svojem življenju. Scipijo niti ni vedel iz katerega rodu je, niti kdo so njega roditelji. Rodil se ni v Afriki, ampak v Ameriki. Roditelja sta bila Afrikanca. Takrat so prihajali rvaji Arabci v to ali ono zamorsko vas, poklali vse, kar se je branilo, deco, žene in mladeniče pa uklenili, in hajd na dolgo pot k morju. Bila je dolga pot, večno dolga. Polovica črncev je na poti poginila, ostalo polovico so Arabci prodali za težak denar. Za tem je sledila morska vožnja v Ameriko. V mestu Savanna je bil vedno velik suženjski sejm. Tam so nakupili posestniki sladkornih plantaž mnogo črncev. Tudi ona dva, ki sta pozneje postala roditelja Scipiju.

A Scipijo vsega tega ni vedel. Bil je še majhen, ko so prodali očeta z materjo vred drugemu gospodarju. S svojimi drugimi je sedel v kolibi, žvečil kos sladkornega trsa in gledal preko neskončnih nasadov. Vršički trsja so valovili v vročem vetru, ki je pihal iz notranjščine. Kamor je neslo oko, povsod trs ob trsu. Vse življenje bednega črnca je bilo spojeno s sladkornim trsom. S težkim nožem je sekal široke jase v nasad. Za njim so se kopčili svežnji trsja. Nato se je često peljal z visoko natovorjenim vozom v sladkorni mlin. Tam se je tlačilo trsje skozi 32 valjarjev z vse manjšimi presledki. Sladkorni sok, ki je tekkel od njih, so pozneje s kuhanjem zgostili. Tedaj je bila gošča zlata vredna in plantažar Gonzales je znal dobro prodajati.

Tak sladkor pa še ni bil za razpošiljanje. Treba ga je bilo očistiti pred pošiljatvijo v Evropo. Čistili so ga z apneno brozgo, s kakršno belimo hiše. Z brozgo se je spojilo in napravilo talog vse, kar ni bilo sladkor. Sedaj so

šele sladko kašo prav zgostili in razposlali. Vse to je vedel Scipijo, saj je moral delati po vseh nasadih. Vedel je tudi, da se godi tako ali vsaj slično po vseh drugih plantažah. Le nekaj ni razumel: zakaj so delo tako ubrzili, zakaj je zahteval paznik tako veliko dnevno delo in zakaj je bil obraz Pedra Gonzalesa vse bolj čmerikav in temen. Nič ni pomagalo podvojeno delo. Zaloge so bile vedno večje, s Kube je pa odrinilo vse manj tovornih ladij.

Vse to je bila Scipiju uganka. Zato je zapel star afrikanski napev, črni tovariši so pa bili takt v dlani. Pa je prihrumel paznik in je s težkim usnjenim bičem preklestil nagi Scipijev hrbet.

In je razmišljal Scipijo o veliki nalogi: beži! V laguni je imel skrit čolniček. Z njim je hotel ob dobri priliki pobegniti na kak drug otok, kjer je življenje gotovo bolj znosno za ubogega črnca. Pa se je deček bridko zmotil. Pedro je dobro vedel kako in zakaj. Z drugimi sladkornimi plantažarji je sedel na ploščadi svoje hiše in so obrekovali slabe čase.

V Evropi se je pretepal Napoleon z Angleži. In ker je bil vsemogočen in gospodar pol Evropi, je zapovedal, da ne sme na kopnino nikakršno blago, ki bi ga pripeljale angleške ladje. Hotel je ubiti angleško pomorsko kramarstvo. Zato pa ni bilo v Evropo sladkorja, ki so ga prevažale večinoma angleške ladje. In je zato padala cena sladkorju in so padali črnici od pretežkega napora in je padal usnjeni bič po nagem hrbtu Scipija, ki je prepeval afrikanske bile. Ker Scipijo vsega tega ni razumel, je razmišljal le o pobegu. V temni noči se je spravil k laguni z vrečo jedil in s svežnjem sladkornega trsa, stopil v čoln in odveslal preko morja kdo ve kam. Zjutraj pa je vstal silen vihar, kakršen je doma tam v Karaibskem morju in okoli otoka Kube in ki mu pravijo tornado. Prilomastil je preko otoka in si je sproti utiral široke ceste preko nasadov in naselij, za njim pa je zijal strah in pustoš. Scipija je došel na odprtem morju in ga je s čolnom vred stisnil pod ogromen val, da sta utonila deček in čoln. Le tisti sveženj sladkornega trsa je še plaval na vodi, a se je napil in takisto izginil na dno skoraj tam, kjer je leta 1506, križarila ona španska ladja, ki je prinesla prvi sladkorni trs na otoke.

Napoleonova ukana se je dobro obnesla. Uvoz je zaostajal. Ali so bili v Evropi brez sladkorja? Ali so se lotili zopet medu? In je bilo dosti čebel? Če nimamo blaga za obleko, hitro postavimo še več statev za tkanje. Čebel pa ne moremo delati po mili volji. Kako torej? Najprej so že takrat živeli tihotapeci in so tihotapili sladkor na vse pretege. To pa ni zadostovalo. A kar preko noči se je pojavil v tržnicah in štacunah popolnoma nov sladkor, prav tako sladak kakor dobri, stari trsni sladkor. Tudi novi sladkor so pridobivali iz rastline, pa ne nad, ampak pod zemljo, kjer ima sladke korenine: sladkorna pesa.

Ob koncu 18. stoletja sta odkrila učenjaka Markgraf in Achard pesni sladkor in sta tudi pokazala, kako ga lahko na cenen način pridobivamo. Sila je hitro pograbila novi izum tembolj, ker je pesa razmeroma skromna rastlina, ki ne zahteva tropskega podnebja, ampak ji prija tudi naš severnejši položaj. Od onega časa bijeta tih, a neizprosen boj trsni in pesni sladkor. Severna Amerika, ki je nekdaj pokupila mnogo trsnega sladkorja, sadi sedaj sladkorno peso. Na sladkornih plantažah tudi ni več zastonjkarjev črncev. Suženjstvo je že davno prenehalo. Zato nazaduje trsni sladkor. V Evropi pridelujejo mnogo sladkorne pese Jugoslavija, Čehoslovaška, Francija in Nemčija. Plantažarji so se ustrašili. Sklenili so, da bodo sadili manj trsa in pridelovali manj sladkorja, zakaj če je manj blaga in mnogo kupcev, rastejo cene. Tak sklep je bil lep, hasnil pa ni. Pridelovalci sladkorne pese se dogovoru niso odzvali.

Pridelovali so dalje čim več pese in pesnega sladkorja. Cene so bile nizke, a sladkor je zato prodril v zadnje zaselje in v najubožnejšo kočo. Tako se bije boj dalje.

Tak boj je lahko umljiv, saj živi pridelovanje trsa in pese mnogo stotisoč ljudi, ki se z vsemi silami upirajo, da bi izgubili zaslužek. In je prav za prav upravičeno vprašanje: ali res moramo imeti sladkor ali med ali drugo sladkanje? Ali nismo samo sladkosnede?

Čeprav priznamo, da smo malo bolj sladkosnedni nego bi bilo treba, moramo pa pomisliti, da bi ne mogli izhajati popolnoma brez sladkorja. Za življenje potrebujemo trojico: beljakovino, mast in sladkor. Nobene teh snovi ne smemo izločiti iz naše prehrane za daljši čas. Če bi jedli samo meso, bi nas moči kmalu zapustile. Mišice se hranijo s sladkorjem. Zato lahko mnogo dalj prebijemo brez masti in mesa nego brez sladkorja. V svetovni vojni so si pametni vojaki radi shranili košček sladkorja za dneve brez menaže, — pravijo, da je bilo takih dni več — da so si ohranili moči.

Ni pa treba, da bi jedli sam sladkor. Zadosti je, če jemo skrob v kakršni koli obliki, n. pr. kot kruh. Naše telo izvaja pravečate čare: iz skroba napravi sladkor in tudi narobe. Skrob je glavna sestavina moke. S kruhom pride v usta. Slina jo spremeni v dekstrin. V črevesu se izpremeni ta v slad — trsni ali pesni sladkor — in nato v grozdni sladkor, ki ima tako majhne molekule, da lahko prehajajo skozi stene črevesja in žilja naravnost v kri. Kri nese sladkor v jetra, ki izpremenijo grozdni sladkor v slad, nato v dekstrin in tega v skrob. To pa zato, ker se dajo veliki kosci skroba laglje shraniti za čas potrebe nego premajhni delci grozdnega sladkorja, ki prav lahko odplavajo. In če je treba mišici, ki je trdo delala, novih sil, pa odlomijo jetra košček svoje zaloge, ga pretvorijo v sladkor in pošljejo na pot. To razstavljanje in sestavljanje imenujemo sladkorno izmenjavo, in so se morali ljudje dolgo učiti, predno so zaznali kako in kaj. Od takrat vemo, da človek ne zahteva sladkorja iz same sladkosnednosti. Vemo tudi, da so ljudje, ki jim telo ne razstavlja sladkorja, ga torej ne prebavi. Tak človek je hudo bolan. Pravimo, da ima »sladkorno bolezen«, ki so ji našli izdaten lek šele leta 1922. Dotlej so taki bolniki umirali po dolgotrajnem hiranju.

Tako! Menda sem povedal dovolj o sladkorju. Treba je samo še, da pogledamo, kako pretkani človek pričara iz pese beli sladkor.

Ko so pripeljali peso z njive, je treba hiteti, zakaj pesa hitro izgublja sladkor, če leži dozorela na kupu in čaka, saj je nabrala kakor naša jetra sladkorja zato, da bi ga uporabila v druge svrhe. Zato se je treba takrat metati s časom, in zato pravijo času med ruvanjem pese in napravo sladkorja »sladkorna kampanja«, ker pomeni beseda »kampanja« v francoskem jeziku vojno, v našem pogledu ne vojno za ped zemlje, ampak za konček časa.

Ko je pesa v tovarni, jo najprej skrbno umijejo, da odpade vsa zemlja in ostala nesnaga, ki se je je držala še z njive. Nato moramo odpreti shrambe, ki je v njih spravljen sladkor. Ker ni ključev in vetrihov za to, si pomagamo tako, da odrežemo stene posameznih stanic. V njih je spravljen sladkor kot raztopina v stanični tekočini. Treba je torej peso razrezljati v zelo mnogo drobnih ploščic tako, da lahko doseže voda vse stanice. V vodi se sladkor raztopi. Prvi košček prav hitro, drugi bolj počasi, tretji še bolj počasi. Zdi se, da voda ni več lačna. Kdor ni lačen, je sit. Če se v vodi sladkor neče več raztopiti, pravimo, da je nasičena. Lačen pes ogloda kost do belega, sitemu se hoče mesa.

Prav tako voda. Zreljano peso zmečejo v kotel z nasičeno vodo, ki po-

srka le najbližji sladkor. Ostalega neče, pa ga je še mnogo v pesi. Zato premečejo rezanico v drugi kotel, ki je v njem napol nasičena voda. Ta polži še ostali sladkor tako, da ga ostane le še prav malo v skritih kotičkih razrezanih stanic. Tega požrešno posrka voda v tretjem kotlu, ki je bila dotlej popolnoma čista. Popolnoma izmzgano peso posušijo in jo prodajajo za živinsko krmo. Prvi kotel ne more vsrkati več sladkorja. Tu je začetek. Pri nadaljnjem izmzgavanju novih rezancev stopi drugi kotel na mesto prvega, tretji nadomesti drugega, tega pa nov kotel s čisto vodo.

Sladka brozga iz prvega kotla ima pa še dolgo pot pred seboj. Voda je iztrgala in izmzgala iz pese marsikakšno betvico ali sok ali sol, ki ni sladkor. Take primesi morajo izginiti. Če hočemo imeti iz lonca čiste juhe, jo precedimo. Sladka brozga ima pa tako majčkene primesi, da bi jih ne zadržalo niti najfinejše sito. Tu si je treba drugače pomoči.

Vsi poznate povest o volku, ki je udrl lačen v stajo, tam se je pa tako nažrl, da ni mogel več skozi ozek predor. Prav tako se godi pri čiščenju sladke brozge, če vlijemo vanjo apnenega mleka. Vse, kar ni sladkor, plane po njem in se ga navleče do sitega. Ker je pa vse skupaj še vedno tekoče, bi nam lahko ušlo s sladkorjem vred. Zato spustijo v tako tekočino še ogljikovo kislino, ki jo poznate v sodavici in pokalicah. Tedaj se spoji apnena voda z ogljikovo kislino in tvori z njo težko blato. In če sedaj stisnemo brozgo skozi fine filtre, mnogo finejše nego so najfinejša sita, uide sladkorna voda skozi, z apnom nasičena nesnaga pa ostane.

A očiščena sladka brozga je še vedno le tekočina. Zato je treba odstraniti vodo. To je lahko: brozgo kuhamo, a voda izpari, sladkor ostane. Če raztopimo naš beli sladkor v vodi in nato vodo izparimo, ostane v posodi zopet bel, lepo kristalast sladkor. Pri prej navedenem postopku pa še vedno ne dobimo belega sladkorja, ampak medu slično snov. Temu je kriv sirup, ki neče kristalizirati. Zato ven z njim! Filtrirani in izparjeni sladkor napolnimo v bobne, ki imajo ob kraju vse polno luknjic. Pravimo jim centrifuge. Če tak boben vrtimo, vse hitreje in hitreje, izmeče sredobežna sila težji sirup skozi luknjice. Pravi sladkor pa ostane sam.

Pa še vedno ni gotov in čist. Še ga razredčijo s čisto vodo in očistijo z apnenim mlekom in ogljikovo kislino in ga končno stisnejo skozi filter iz kostnega olja. Končno je čist in lepo bel, pa šele po izparitvi vode. Vlivajo ga v velike stožce, ki so kakor topovske granate, ali pa v plošče, ki sekajo iz njih sladkorne kocke za kavo.

Take kocke je pa izumila neka varčna gospodinja, žena sladkornega tovarnarja, ki se je strašno jezila, če se je raztrgala vrečica z zdrobljenim sladkorjem ali pa je škropilo vseokrog, kadar je razsekavala sladkorno granato.

In zato le zahtevaj ali prosi: »Prosim še košček sladkorja!« Dobil ga boš in ga vrgeš v kavo ali kar vtaknil v usta, pa je konec istorije o sladkorju.

TRPLJENJE KITAJSKEGA KMETA

Veletok Hoang-ho imenujejo »Skrb Kitajske«. Iz visokih gora na vzhodu silnega višavja Tibeta teče tisoče kilometrov proti vzhodu, dokler ne priteče okoli 300 km pred Pečilskim zalivom na zelo rodovitno, a silno gosto naseljeno Vzhodno Kitajsko nižino. Toda mokri jugovzhodni vetrovi monsumi, ki pihajo iz Tihega oceana in so neobhodno potrebni za namakanje plodnih kitajskih polj, povzročajo žal tudi velike nesreče. Hoang-ho — rumena reka — prinaša s seboj toliko blata, da sama sebi zasipa strugo, in

Kitajci so že zdavnaj začeli z visokimi nasipi varovati bregove, da reka ne bi ob visoki vodi udarila na širna polja. Toda le premnogokrat se zgodi, da je tudi to zaman in valovi silnega Hoang-ho udarijo preko nasipov, jih podero in izpremene veliko deželo v jezero.

Tako se je zgodilo tudi l. 1935. proti jeseni. Vesti o tej nesreči so se razširile po vsem svetu, toda le malo jih je, ki si morejo vse to pravilno predstavljati, kajti v naši domovini kaj takega ne doživimo nikoli v tako strašni meri. Tokrat je bilo nad dva milijona kmetov prizadetih. En del od teh je ostal v poplavljeni pokrajini, kjer so se zatekli na višine, ki jih je le malo. Toda nad pol milijona Kitajcev je tedaj zbežalo na čolnih in splavih, in kjer se je dalo pravočasno, tudi peš iz poplavljene pokrajine. Največji del od teh — okoli tristotisoč — je prišel v mesto Tsiningčov, kjer so jih na razne načine odpravili dalje.

Toda kako skrbeti za te reveže? To je ogromna naloga! Vsakega posameznika opremijo z listkom, na katerem je napisano njegovo ime in dom; potem jih v skupinah porazdele po raznih mestih in vaseh, kajti novih posestev in dela jim ne morejo dati, ker vsega tega na Kitajskem manjka. Vdani v svojo usodo čakajo ti ubožci, da se bo z njihove zemlje umaknila voda in jo bo zopet mogoče obdelovati. Tem beguncem razdeljujejo tudi podporo v znesku — enega dinarja na dan. S tem si morajo pomagati kakor vedo in znajo. Razna društva in posamezniki jim pomagajo z darovi: z moko, z obleko in z denarjem. Le žal, da ta pomoč ne pride vedno pravočasno in tudi ne do najpotrebnejših. Tudi mednarodna pomožna organizacija za kitajske poplavljenke poizkuša povsod pomagati.

Poleg prehrane povzroča posebne skrbi oblačenje beguncev. Iz poplavljenih pokrajin pribeže večinoma pol nagi — v lahkih bombaževinastih hlačah in s širokokrajnim klobukom. Take sprejemajo številne misijonske in druge bolnišnice. Taki se tlačijo po barakah, izpostavljeni vsemogočim boleznim. S kitajskim kmetom pa je še ta težava, da je skrajno nezaupen in se le nerad pusti cepiti proti nalezljivim boleznim, ki razgrajajo tam; zato žanje smrt v tisočih. Ko pa prenehajo vlažni topli vetrovi od jugovzhoda, se oglasi mrzli severozapadni monsum. Tedaj je nesreča na vrhuncu. Polnagi ljudje so na razpolago strupeno mrzlim vetrovom, ki ohlade zrak tako, kakor se zgodi pri nas le redkokdaj v najbolj mrzlih zimah. V zasilnih barakah ni nobenih peči, in društva in dobrosrčni ljudje se trudijo, da te številne tisoče oskrbe z obleko, podšito z bombažem, kajti sicer bi morali vsi zmrzniti v svojih zavetiščih.

Kako pa se godi onim, ki so ostali v poplavljeni pokrajini? Do dvesto kilometrov daleč se razprostira jezero, ki je nad tri metre globoko. Razprostira se nad nekdanjim poljem. Kamor seže oko — le voda, iz katere mole skupine dreves. Tu in tam nizek griček z ubornimi vasicami in sestradanimi prebivalci. Kje so vasi? Iz gline in blata so bile narejene, v glino in blato so se zopet sesedle. Kar je bilo lesenega, je voda odnesla in ni sledu o človeških bivališčih. Le kak trdnjše zgrajen tempelj gleda tu in tam, do strehe potopljen, iz rumenih valov. Pa še neke vrste otoki se dvigajo v daljavi: nekatera mesta, ki so se, v strahu pred zavrtnim veletokom, obdala z močnimi in visokimi zidovi. Notri pa je ob povodnji le del prebivalstva in še ta bolan, gladen in strgan. Tam, kjer so se nekoč vile prašne ceste in so kamele prenašale tovore iz kraja v kraj, vozijo džunke, — kitajske ladje — in vetrovi jim napenjajo jadra. Kam vozijo? Od mesta do mesta prevažajo blago. Meščani stoje na obzidju in trgujejo z džunko kakor na morskem pomolu.

Ko pa voda upade, ostane nad rodovitno prstjo mestoma do en meter debelo težko rečno blato. To pomeni za udarjenega kmeta novo nesrečo, kajti take zemlje do jeseni naslednjega leta ne bo mogel obdelati. Za gosto naseljeno prebivalstvo pa je potrebno toliko živeža, in rodovitna kitajska zemlja ga običajno daje na leto kar v dveh letinah. Zimska setev — pšenica — postane do pričetka hudega mraza do 1 dm visoka in pomladi prav hitro dozori — če je povodenj ni uničila. Takoj po žetvi pšenice ponovno obdelajo polje in sedaj pride na vrsto fižol, krompir (kaoliang), ki jima v jeseni zopet sledi pšenica. Toda kakor smo že povedali, povodenj je bila l. 1935. tako silna, da je uničila vso poletno setev; pšenice pa seveda v jeseni niso mogli sejati, in zaradi blata, ki je pokrilo toliko sveta kakor malone vse rodovitne nižine naše države, ne bo mogoče obdelati polja do spomladi. Tako torej tudi v jeseni še ne bo žetve in tedaj šele bo mogoče iznova ubogemu kmetu sejati ozimno ter bo njegova prva žetev šele spomladi l. 1937! Do tega časa pa bo vladalo pomanjkanje, lakota in bolezen v eni izmed najrodovitnejših pokrajin naše zemlje.

Take nesreče se ponavljajo vsako stoletje po nekolikokrat. Toda Kitajec je neverjetno vztrajen. Vrne se na svoj košček uničene zemlje. Iznova si zgradi hišico in topli dom. Pristrada in prigara si zopet toliko, da more preživljati svojo družino. Svoje vedno ogrožene zemlje pa ne zapusti. Naj jo poplave še tako opustošijo, naj mu izgine v vodi in blatu vse, od hiše do zadnje motike, naj zahteva grozna reka tudi najdražje — člane njegove družine — včasih potone na stotisoče ljudi: Kitajec ostane zvest svoji grudi, iz katere je izšel, v katero se po utrudljivem življenju zopet vrne.

D R O B I Ž

ZAKAJ SE SREDIŠČE BEOGRADA IMENUJE TERAZIJE?

Za časa, ko je bil Beograd še turški in še pozneje, dokler niso zgradili sedanjega vodovoda, so dovajali v Beograd vodo iz Bulholdera in Mokrega Luga. Voda je tekla po zidanem vodovodu, imenovanem »djeriz«, in sicer je prvi, bulholderski vodil skozi Palilulo, preko Skadarske ulice na Čukur-česmo (česma = vodnjak) in Saka-česmo, do mesta. Drugi djeriz je šel preko Slavije in Terazij na Delisko česmo (sedanja zgradba Akademije nauka v Knez Mihajlovi ulici).

Na vzvišenih točkah teh vodovodov so Turki postavili visoke rezervoare, cele gradove, odkoder se je voda razdeljevala levo in desno po manjših ceveh. Te rezervoare so imenovali »terazije«. Prve »terazije« so bile pred sedanjim hotelom Moskvo, druge na mestu, kjer je sedaj »Ruski car«, tretje pa pred današnjim hotelom »Grčka Kraljica« blizu Kalemegdana. Največje »terazije« so bile prve in so se tudi najdalje ohranile. Dale so svoje ime sedanjemu osrednjemu mestnemu delu.

L. 1866. je dal knez Miloš zidani rezervoar »terazije«, ki je kvaril vso okolico, podreti in postaviti »Terazijsko česmo«, ki so jo v poznejših letih prenesli v Topčider poleg cerkve, kjer še danes stoji.

Šele pozno so postale Terazije središče Beograda. Do l. 1840. je bil center Beograda okoli današnje Saborne cerkve. Šele ko je prišel na prestol knez Aleksandar Karadjordjević, se je središče mesta premaknilo na Terazije, ki so bile prej pust kraj izven mesta. Nasip, ki je delil mesto od polja, je

vodil preko sedanjega Pozorišnega trga, in tu je bil konec sveta. V tistem času so Beogradčani lovili divje race, kjer danes stoji kraljevi dvor. Okoli l. 1840. je knez Miloš nekatere obrtnike s silo izselil iz mesta na prazno polje na Terazijah. Ti prvi prebivalci Terazij so tam dobili brezplačna zemljišča, z naročilom, naj si tam postavijo hiše. Mnogi od njih so bili kaznovani, ker niso pristali na to, da se naselijo tako daleč od mesta.

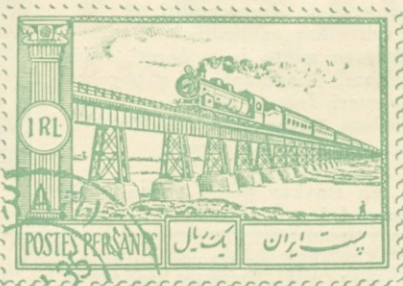
Kraj, kjer sedaj stoji kraljevi dvor, je takrat kupil neki Stojan Simić. Na tem kraju se je nahajala velika močvara in to je Simić lepo zasul ter si tu postavil gosposko hišo. Ko je prišel na prestol Knez Aleksandar Karadjordjević, je kupil to hišo in iz nje napravil svoj dvorec. Od tedaj naprej so Terazije postajale vedno bolj središče Beograda in v nekaj letih so tu sezidali veliko število novih hiš.

VZBUNA V MRAVLJIŠČU

Najnovejša opazovanja so dokazala, da je v mravljiščih varnostna služba tako natančno urejena kakor v vojski. Na tri načine se v sili sporazumevajo mravlje. Najprej, kadar ni kaj posebnega, privzdigujejo mravlje zadek in izpuščajo nekake šumeče glasove. Pri tem se navadno ostale mravlje ne vznemirjajo. Druga vrsta nujnega poročevanja obstoji v tem, da se mravlje medsebojno dotikajo s tipalkami, s prednjimi nogami ali tudi z glavami. To pomeni mnogo več: največkrat rabijo pomoč pri kakem delu. Tretji način, ki je prav za prav pravi alarm, pa spravi na noge celo mravljišče. Vse teka sem in tja po mravljišču, nekatere mravlje, ki so prve opazile nevarnost, izpuščajo neko jedko tekočino. To se pravi: nevarnost preti celi naselbini.

Seveda, nas veseli najbolj ta tretji alarm! N. pr. kar tako iz objestnosti zasadiš v mravljišče palico, potem pa potegneš z njo čez celo mravljišče. Razkoplješ jim cel kup. Pa ne vidiš in ne čutiš, kaj se godi z mravljami. Kaj bi dejal ti, ko bi med vas, kadar se igrate ali kadar greste na izlet v večji skupini, nenadoma potegnili preko vas velikanska palica. Nekaj bi vas strla, drugim odtrgala roke ali noge.

Opazuj živali v prirodi — toda ne muči jih!

Nekaj poštних znamk s slikami v najnovejšem času zgrajenih jeklenih mostov.

Pomladno rajanje dece in narave . . .

REŠITEV KRIŽANKE

v 6. številki.

Vodoravno: 1 kap, 4 oni, 5 par, 6 Amur,
6 hip, 9 butara, 15 Nanos, 16 akt,
17 ar, 19 oko, 22 Boč, 23 aleluja,
26 ti.

Navpično: 1 kopa, 2 Anam, 3 piruh, 7
Ri, 10 Una, 11 ta, 12 Ana, 13 roka.
14 astra, 18 soba, 20 kol, 21 oče, 24
oj, 25 ribak.

REŠITEV REBUSA

v 6. številki.

Peter je Gospoda o polnoči zatajil.

REŠITEV MOZAIKA

v 5. številki.

Rana ura, zlata ura.

Kdor laže, ta krade.

SKRIVALNICA

Oče poljublja naše otroke.

»Kaj to meni mari, Boris.«

»Ali si še cel?« je vprašal Jože.

Srake kradejo dragocenosti.

»Na vrh nikar ne hodi!«

Telebanovo mesto je v deveti deželi.

»No, kam? Nikar ne hodi v pogubo!«

Ljuto meri Jože z bičem.

»Iz brloga teci!« pravi volk lisici.

Mokra njiva dobro obrodi.

SKRIVALNICA

„Zdaj je ugriznila!“

Pazi Tonček, da nazaj ne skoči! —

Ali slišiš, Tonček? — Kje pa si?“

„RAZORI“ izhajajo osemkrat na leto in veljajo 30.— Din, za pol leta 15.— Din, za četrta leta 7:50 Din. Posamezna številka stane 3.— Din. — List izdaja „Udruženje jugoslovanskega učitelstva meščanskih šol, sekcija za Dravsko banovino v Ljubljani“, zanjo odgovarja Tone Fakin, ravnatelj meščanske šole na Viču. — Urednik Tone Gaspari, ravnatelj meščanske šole na Rakeku. — Za uredništvo odgovoren Drago Humek, upokojeni ravnatelj meščanske šole v Mariboru. — Vse dopise pošiljajte na naslov: Uredništvo „Razorov“, Rakek. — Za Mariborsko tiskarno odgovarja Stanko Detela, ravnatelj v Mariboru.